

PROF. KR. KURE ja B. SÖÖT

EESTI KEELE GRAMMATIKA

KESKKOOLI IX KLASSILE

I JAGU

RK „PEDAGOOGILINE KIRJANDUS“ ■ TALLINN 1946

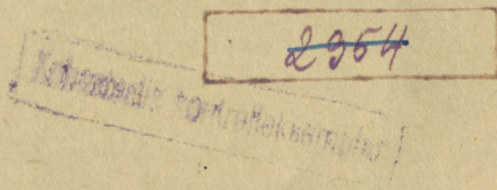
Professor KR. KURE ja B. SÖÖT

EESTI KEELE GRAMMATIKA

II

KESKKOOLI IX KLASSILE

I jagu

RK

„PEDAGOOGILINE KIRJANDUS“

TALLINN 1946

V

A-16122

I. Pöörd sõnad.

a. Pöörd sõna tähendus ja osa lauses.

1. Pöörd sõna e. verb on sõnaliik, mis väljendab olendi või asja tegevust või olekut.

Põllumees *künnab* maad, tööline *ehitab* maja, õpetaja *õpetab* lapsi. Tuul *ulus* ja *oigas* akende taga. Laud *seisab* keset põrandat, laua kohal aga *ripub* lamp.

Sõnad *künnab*, *ehitab*, *õpetab*, *ulus*, *oigas* näitavad olendite ja asjade tegevust. Sõnad *seisab*, *ripub* näitavad asjade olekut.

Pöörd sõna vastab küsimustele: mis *teeb* (tegi) asi? mis *teha*kse asjaga?

Pöörd sõna väljendab peale tegevuse ka aega, millal tegevus toimub. Näiteks: *teeb*, *tegi*.

Pöörd sõna on lauses tavaliselt öeldiseks. Pöörd sõna-öeldis väljendab selle olendi või asja tegevust või olekut, mis antud lauses on aluseks, ja ühildub alusega pöördes ja arvus.

Meie tungime julgesti vaenlasele kallale. Meie järel kihutab ratsavägi lahingusse. Vaenlane taganeb kiiresti.

2. **Harjatus.** Pöörd sõnadele joon alla tõmmata!

Kasva, kasva, viljakene,
paistab päev või kumab kuu,
sõuab taevas pilvekene,
metsas uitleb taltund tuul.

Valmi, valmi, maitsev tera:
 pesevad sind vihmaveed,
 kiirteraspel, kuum ja terav,
 läikivaks su kesta teeb. (E.H.)

b. Pöördsõnade liigitus tegevuslaadi järgi.

3. Oma tegevuslaadilt ja seoselt teiste sõnadesega lauses jagatakse verbid kahte rühma:

a) sihilised e. transitiivsed

Pioneer loeb raamatut.
Traktorist künnab põldu.
Tõin oma vihiku.
Kirjutatan kirjandit.

b) sihitud e. intransitiivsed

Lamp ripub laes.
Lennake, uljad kotkad!
Sõdur seisab, püss seljas.
Ärgake!

Sihilised e. transitiivsed verbid on need, millede tegevus on suunatud mingile asjale või olendile, mis vastavad küsimusele keda? mida?: *lugema* (mida? — raamatut, kirja jne.), *jooma* (mida? — vett, piima jne.), *kirjutama* (mida? — kirja, kirjandit jne.), *andma* (mida? — raha, leiba jne.), *tooma* (mida? — vihikut, kohvrit jne.).

Sihitud e. intransitiivsed verbid on need, millede tegevus toimub tegija enesega; paljud neist verbidest tähendavad olekut ja seisukorda ja me ei saa küsida nende kohta: keda? mida?: *olema*, *rippuma*, *seisma*, *puhkama*, *istuma*, *magama*, *lamama*, *jooksma*, *kukkuma*, *tekkima*, *vaikima* jne.

Märkus. Mõned verbid võivad esineda niihästi intransitiivses kui ka transitiivses tähenduses, näit.:

intransitiivne tähendus:

Pioneerid mängivad võimlas.
Naised laulavad.
Poiss vilistab väljas.

transitiivne tähendus:

Pioneerid mängivad palli (mida?).
Nad laulavad võitluslaule.
Poiss vilistab üht tuttavat lauluviisi.

4. **Harjutus.** Liigitada järgmised verbid transitiivseiks ja intransitiivseiks, kriipsutades alla transitiivsed verbid!

Õppima, ketrama, jõudma, tormama, keema, koostama, vestlema, lahkuma, siduma, müüma, nägelema, leidma, voolama, tõukama, kaotama, ründama, kaaluma, naima, tegelema, hoidma, aitama, kostma, karjuma, hirnuma, lebama, praadima, jätma, ennustama, üllatama, kasvatama, reetma, naasma, muigama, lonkama, elama.

5. **Harjutus.** Kirjutada sihitud pöördsonad ühte tulpa ja sihilised ühes sihitistega teise tulpa!

A. Ma näen karja ja karjapoissi metsa ääres. Auto sõitis linna poole. Antu magas kaua. Too puud kööki! Naine kutsus jahimehe tuppa. Lapsed on koolis. Jaak kukkus maha. Ta oli kartulimaa juba üles kündnud. Võta väike vend kaasa! Lind lendas üle maja. Ma olen täna kuulnud palju uudist. Pioneerid istusid lõkke ümber.

B. Saksamaa tööstus, väliskaubandus ja kaubalaevandus arenesid kiiremini kui Inglismaal. Saksa kapitalistid surusid inglise omad välisturgudelt välja ja nende tooted võistlesid soodsalt inglise kaupadega Briti impeeriumis ja Inglismaalt eneselgi. Inglise ja saksa huvid põrkasid kokku kogu maailmas. 1898. aastal hakkas Saksamaa suurt sõjalaevastikku ehitama. Ta muutus kõige tõsisemaks Inglismaa vastaseks. Kuskil ei olnud imperialism nii agressiivne kui Saksamaal. Tema just võttis üles küsimuse maailma põhjalikust ümberjagamisest. Saksa imperialism himustas valitsust kogu maailma üle.

c. Verbi vormistik.

Arv, pöörded ja aeg.

6. Verbil on kolm pööret e. persooni: esimene, teine ja kolmas. Pöörded võivad esineda kahes arvus: ainsuses e. singularis ja mitmuses e. pluuralis.

Näit.:

	Ainsus	Mitmus
1. pööre	<i>ma loen</i>	<i>me loeme</i>
2. pööre	<i>sa loed</i>	<i>te loete</i>
3. pööre	<i>ta loeb</i>	<i>nad loevad</i>

1. pöörde lõpp on ainsuses *-n*, mitmuses *-me*.

2. pöörde lõpp on ainsuses *-d*, mitmuses *-te*.

Ainsuse 3-nda pöörde lõpp olevikus on *-b*, mitmuses *-vad* (esineb ainult isikul. tgm. kindla knv. olevikus).

7. Verbivormid võivad esineda kahes ajas e. tempuses:

a) olevik e. preesens avaldab praegust, käesolevat või ka tulevast tegevust, näit.: *loen, loetakse, kirjutame, olete* jne.

b) minevik e. preteeritum avaldab varemät, möödunud tegevust, näit.: *lugesin, loeti, olen lugenud, kirjutasime, olite* jne.

Mineviku vorme võime ajaliselts lahutada eri astmeisse:

lihtminevik	täisminevik	enneminevik
e. imperfekt:	e. perfekt	e. pluskvam- perfekt:
<i>lugesin</i>	<i>olen lugenud</i>	<i>olin lugenud</i>
<i>kirjutati</i>	<i>on kirjutatud</i>	<i>oli kirjutatud</i>

Erilist vormi tuleviku (futuurumi) väljendamiseks eesti verbil ei ole; tulevikku väljendatakse eesti keeles harilikult olevikuga, tarbe korral ka verbi *saan* + *ma*-infinitiivi abil, näit.: *ma parandan jalgratta* (tulevikus), *saan lugema* jne.

Olevikul erilist tunnust ei ole.

Lihtminevikul on kaks tunnust: *-si-* ja *-i-*.

Mineviku harilik tunnus on *-si-*: *lugesin, kirjutasin, tõmbasin, andsin* jne. Ainult mõnes verbirühmas esineb *-i-*: *olin, panin, sõin* jne. Ains. 3-ndas pöördes esineb mineviku tunnus *-s* kujul: *luges*.

Kõneviisid e. moodused.

8. Verb võib esineda neljas kõneviisis:

a) kindel kõneviis e. indikatiiv väljendab tõeliselt sündivat või sündinud tegevust, näit.: *ma loen, lugemin, sa kirjutad, kirjutatakse* jne.;

b) tingiv kõneviis e. konditsionaal väljendab seda, mis teatavil tingimusil võiks sündida, näit.: *loeksin, oleksin lugenud, sa kirjutaksid, kirjutataks* jne.;

c) käskiv kõneviis e. imperatiiv avaldab käsku või soovi, näit.: *loe!, lugegu!, loetagu!* jne.;

d) kaudne kõneviis avaldab seda, mis kolmanda isiku kaudu on teada saadud, näit.: *ta lugevat, ta olevat lugenud, loetavat* jne.

Kindlal kõneviisil puudub eriline tunnus.

Tingiva kõneviisi tunnuseks on *-ksi-* või *-ks*: *ma tuleksin, ta tuleks, kirjutataks*.

Käskiva kõneviisi tunnused on *-gu* või *-ku*, *-gem* või *-kem*, *-ge* või *-ke*, näit.: *tulgu, tulgem, tulge, hakaku, hakakem, hakake* jne.

Ains. 2-sel pöördel puudub eriline tunnus: *loe!*

Kaudse kõneviisi tunnuseks on *-vat*, näit.: *lugevat, kirjutavat* jne.

Tegumood e. geenus.

9. Verbil on kaks tegumoodi e. geenust:

a) isikuline tegumood e. personaal osutab teatavat isikut, kes midagi teeb või mingis olukorras on, näit.: *ma õpin, professor lugem, laborandid töötavad* jne.;

b) umbisikuline tegumood e. impersonaal väljendab, et midagi tehakse, tehti jne. või mingis olukorras ollakse, kusjuures tegija isik on kindlaks määramata, näit.: *õpitakse, loeti, töötatakse* jne.

Isikulisel tegumoele puudub eriline tunnus, kuna umbisikulise tegumoe tunnuseks on *-da-*, *-ta-*, *-a-*, *-d-*, *-t-*: *saadakse, õpitakse, viiakse*. Mõnes pöördetüübis on umbisikulise tegumoe

tunnus *-d-* sulanud eeloleva konsonandiga (*l, n, r*) ühte: *tullakse, surrakse, pannakse* jne.

Vokaali ees on *-da-, -ta-* asemel *-d-, -t-*: *saadi, õpiti* jne.

Pöördelised ja käändelised vormid.

10. Mõnesid verbivorme on võimalik ka käänta, näit.: *kirjutama, kirjutamast, kirjutamas, kirjutamata* jne.; *loetav, loetava, loetavast* jne. Selliseid vorme nimetatakse käändelisteks e. infiniitseiks vormideks.

Teisi vorme, mida on võimalik ainult pöörata, nimetatakse pöördelisteks e. finitiitseiks vormideks, näit.: *loen, loed* jne., *lugesin, lugesid* jne., *loe, lugegu, loeksin, loeksid* jne.

11. Pöördõnal on järgmised käändelised vormid:

a) *ma-*infinitiiv e. *ma-*tegevusnimi: *lugema, kirjutama* jne. *ma-*infinitiiv omab peale *ma-*vormi, mis on keeleajalooliselt ains. sisseütlev kääne, veel järgmisi käändeid:

seesütlev	<i>lugemas</i>	<i>kirjutamas</i>
seestütlev	<i>lugemast</i>	<i>kirjutamast</i>
ilmaütlev	<i>lugemata</i>	<i>kirjutamata</i>

*ma-*infinitiivi tunnus on *-ma*.

Märkus. Keeleuendajad on soovitanud veel vorme:

saav	<i>lugemaks</i>	<i>kirjutamaks</i>
kaasaütlev	<i>lugemaga</i>	<i>kirjutamaga</i>
rajav	<i>lugemani</i>	<i>kirjutamani</i>

Neist esimene vorm (saav kääne) esineb ka juba kirjakeeles. Näit.: *Õpilased õppisid suure innuga, omandamaks* (= et omandada) suuremaid teadmisi. *Sportlased algasid juba varakult harjutustega, saavutamaks* (= et saavutada) võistlustel paremaid tulemusi.

b) *da-*infinitiiv e. *da-*tegevusnimi: *lugeda, kirjutada, hakata, tuua* jne.

*da-*infinitiivi tunnus on *-da-, -ta-*, või *-a-*, mis vastavad osastava käände lõpule.

Mõnes pöördetübis on *-d* ühte sulanud eeloleva konsonandiga: *olla, panna, surra* (vrd. umbisikulise tegumoe tunnust!).

c) *des-*gerundiiv e. *des-*tegevusnimi, mis moodus-

tatakse *da*-infinitiivist ja on õigupoolest selle seesütlev kääne: *lugedes, kirjutades, hakates, tuues* jne.

Selle tunnus on *-des, -tes, -es*; mõnes pöördetüübis on *-d* ühte sulanud eeloleva konsonandiga (*olles, pannes, surses*).

d) partitsiibid e. kesksõnad. Eesti verbil on neli partitsiipi:

1) *v*-partitsiip, s. o. isikulise tegumoe oleviku partitsiip e. kesksõna: *lugev, õppiv, saav* jne. Selle tunnuseks on *-v*.

2) *tav*-partitsiip, s. o. umbisikulise tegumoe oleviku partitsiip e. kesksõna: *loetav, õpitav, saadav* jne. Selle partitsiibi tunnuseks on *-tav* või *-dav*.

3) *nud*-partitsiip, s. o. isikulise tegumoe mineviku partitsiip e. kesksõna: *lugenud, tulnud, kirjutanud* jne. Selle partitsiibi tunnuseks on *-nud*.

4) *tud*-partitsiip, s. o. umbisikulise tegumoe mineviku partitsiip e. kesksõna: *loetud, tuldud, kirjutatud* jne. Selle partitsiibi tunnuseks on *-tud* või *-dud*.

e) teonimi: *lugemine, tulemine* jne.

f) tegijanimi: *lugeja, tulija* jne.

Jaatav ja eitav kõne.

12. Pöörd sõnal eristatakse kahte kõnet:

a) jaatav kõne, mis väljendab, et teatav tegevus sünnib, näit: *ma loen, sa kirjutavat, õpi!* jne.;

b) eitav kõne, mis väljendab, et teatavat tegevust ei sünni, näit: *ma ei ole näinud, sa ei kirjutavat, ära õpi!* jne.

Eitav kõne moodustatakse abisõna *ei* abil. Käs kivis kõneviisis esineb selle asemel *ära*, mis pöördub ühes verbiga: *ära loe, ärgu lugegu, ärgem lugegem!* jne. Käändelistes vormides tarvitatakse abisõna *mitte*: *mittelugemine, mittelugev* jne.

Liht- ja liitvormid.

13. Selle järgi, kas pöörd sõna vormid koosnevad ühest või kahest sõnast, eristatakse pöörd sõnal liht- ja liitvorme.

14. Pööramis
I. Isikuline

A. Pöördelised

Arv	Pööre	Kindel kõneviis						Tingiv kõneviis					
		Olevik		Lihtminev.		Täisminev.		Enne- minevik		Olevik		Täis- minevik	
		Jaatav kõne	Eitav k.	Jaatav kõne	Eitav k.	Jaatav kõne	Eitav k.	Jaatav kõne	Eitav k.	Jaatav kõne	Eitav k.	Jaatav kõne	Eitav k.
Ainsus	1. mina	<i>töötan</i>		<i>tööta- sin</i>		<i>olen</i>		<i>olin</i>		<i>töötak- sin</i>		<i>oleksin</i>	
	2. sina	<i>tööta- d</i>		<i>tööta- sid</i>		<i>oled</i>		<i>olid</i>		<i>töötak- sid</i>		<i>oleksid</i>	
	3. tema	<i>töötab</i>		<i>töötas</i>		<i>on</i>		<i>oli</i>		<i>töötak- s</i>		<i>oleks</i>	
Mitmus	1. meie	<i>tööta- me</i>	<i>ei tööta</i>	<i>tööta- sime</i>	<i>ei töötanud</i>	<i>oleme</i>	<i>ei ole töötanud</i>	<i>olime</i>	<i>ei olnud töötanud</i>	<i>töötak- sime</i>	<i>ei töötaks</i>	<i>olek- sime</i>	
	2. teie	<i>töötate</i>		<i>tööta- site</i>		<i>olete</i>	<i>ei ole töötanud</i>	<i>olite</i>	<i>ei olnud töötanud</i>	<i>töötak- site</i>		<i>olek- site</i>	
	3. nemad	<i>tööta- vad</i>		<i>tööta- süd</i>		<i>on</i>		<i>olid</i>		<i>töötak- sid</i>		<i>olek- sid</i>	

II. Umbisikuline

<i>töötatakse</i>
<i>ei töötata</i>
<i>töötati</i>
<i>ei töötatud</i>
<i>on töötatud</i>
<i>ei ole töötatud</i>
<i>oli töötatud</i>
<i>ei olnud töötatud</i>
<i>töötatakse</i>
<i>ei töötataks</i>
<i>oleks töötatud</i>
<i>ei oleks töötatud</i>

tabel.
tegumood.

vormid						B. Käändel. vormid	
Käskiv kõneviis			Kaudne kõneviis			1. <i>ma</i> -tegevusnimi e. <i>ma</i> -infinitiiv: Sisseütl.: <i>töötama</i> Seesütl.: <i>töötamas</i> Seestütl.: <i>töötamast</i> Ilmaütl.: <i>töötamata</i> 2. <i>da</i> -tegevusnimi e. <i>da</i> -infinitiiv: <i>töötada</i> 3. <i>des</i> -tegevusnimi e. <i>des</i> -gerundiiv: <i>töötades</i> 4. Kesksõnad e. partitsiibid: Olevik (<i>v</i> -partit- siip): <i>töötav</i> Minevik (<i>nud</i> -par- titsiip): <i>töötanud</i> 5. Teonimi: <i>töötamine</i> 6. Tegijanimi: <i>töötaja</i>	
Olevik		Olevik		Täisminevik			
Jaatav kõne	Eitav kõne	Jaatav k.	Eitav k.	Jaatav kõne	Eitav k.	ei olevat töötanud	
—	—						
<i>tööta!</i>	<i>ära tööta!</i>						
<i>töötagu!</i>	<i>ärge töötagu!</i>	<i>töötavat</i>	<i>ei töötavat</i>				
<i>töötagem!</i>	<i>ärgem töötagem!</i>			<i>olevat töötanud</i>			
<i>töötage!</i>	<i>ärge töötage!</i>						
<i>töötagu!</i>	<i>ärge töötagu!</i>						

tegumood,

<i>töötatagu!</i>
<i>ärge töötatagu!</i>
<i>töötatavat</i>
<i>ei töötatavat</i>
<i>olevat töötatud</i>
<i>ei olevat töötatud</i>

Näiteid:

Lihtvormid

loen
lugesin
lugevat
lugegu!
loeksin

Liitvormid

olen lugenud
olin lugenud
olevat lugenud
olgu loetud
oleksin lugenud

jne.

Verbi põhivormid.

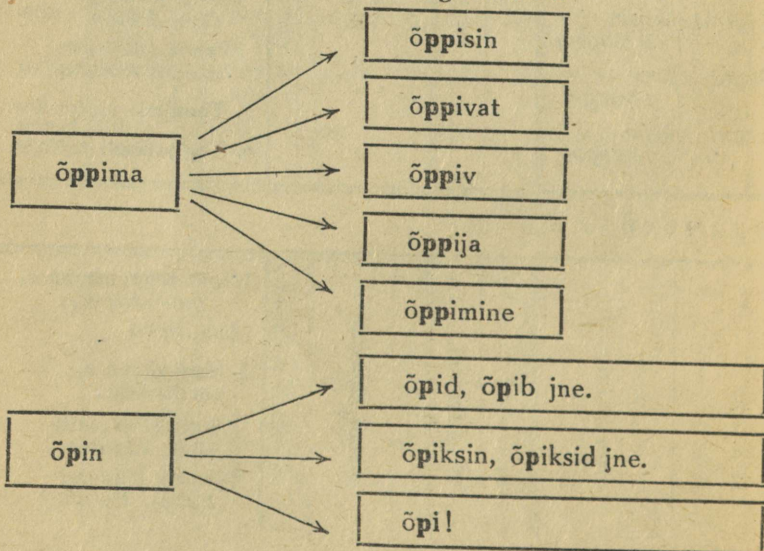
15. Põhivormid on:

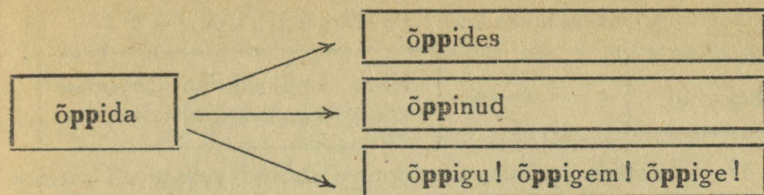
- 1) *ma*-infinitiiv (*õppima*),
- 2) isikulise tegumoe kindla kõneviisi olevik (*õpin*),
- 3) *da*-infinitiiv (*õppida*),
- 4) *tud*-partitsiip (*õpitud*).

Järgmine tabel näitab, kuidas saame astmevahelduslikes verbides neist põhivormest tuletada kõik teised vormid.

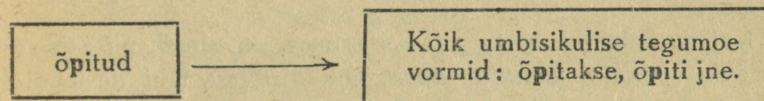
16. Verbivormide moodustamise skeem.

Isikuline tegumood

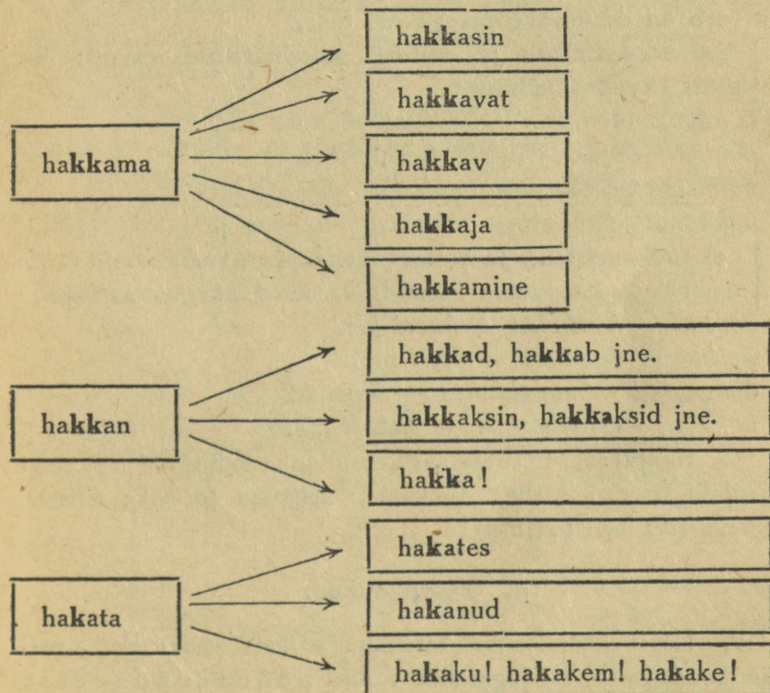

Umbisikuline tegumood.

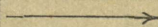

Isikuline tegumood.

Umbisikuline tegumood.

hakatud

Kõik umbisikulise tegumoe vormid: hakatakse, hakati jne.

17. Tuletada meelde, missugused suhted valitsevad astmevahelduslikel pöördsoonul põhivormide vahel!

| a) **da-infinitiiv ja kindla knv. olevik on vastupidises astmes.**

Kui *da*-infinitiiv on tugevas astmes, on olevik nõrgas: *kõndida—kõnnin, kaduda—kaon, õppida—õpin*. Kui *da*-infinitiiv on nõrgas astmes, on olevik tugevas: *rännata—rändan, õmmelda—õmblen, hakata—hakkan* jne.

da-infinitiivi ja oleviku põhjal määrataksegi kindlaks, kas verb on astmevaheldusega või ilma.

| b) **ma-infinitiiv ja sellest moodustatud vormid on alati tugevas astmes:**

kõndima—kõndisin—kõndivat—kõndiv jne.

õppima—õppisin—õppivat—õppiv jne.

õmblema—õmblesin—õmblevat—õmblev jne.

hakkama—hakkasin—hakkavat—hakkav jne.

| c) **tud-partitsiip ja sellest moodustatavad vormid (kõik umbisikulise tegumoe vormid) on alati nõrgas astmes:**

kootud — kootakse — kooti jne.

õpitud — õpitakse — õpiti jne.

õmmeldud — õmmeldakse — õmmeldi jne.

hakatud — hakatakse — hakati jne.

18. **Harjutus.** Pöörata verbivormide moodustamise skeemi eeskujul järgmisi verbe: lakkama, sulgema (olevik: **sulen**), pelgama (*da-inf.*: **peljata**)!

d. Pöördkonnad.

19. Nagu käändsõnad täieliku ülevaate saamiseks jagati käändkondadesse, nii jagatakse verbid pöördkondadesse

e. konjugatsioonidesse. Käesolevas keeleõpetuses on verbid jagatud nelja pöördkonda. Jagamisel on arvestatud järgmisi seiku:

- a) astmevaheldust (kas see esineb või mitte),
- b) tüve silpide arvu,
- c) tüve lõppvokaali.

Astmevaheldusetud verbid kuuluvad I ja IV pöördkonda, astmevahelduslikud verbid II ja III.

I pöördkonda kuuluvad need verbid, millede *ma*-infinitiivi tunnuse *ma* ees on pikk vokaal või diftong: *saama*, *tooma*, *käima*. Kõik teised astmevaheldusetud verbid kuuluvad IV pöördkonda: *paluma*, *puutuma*, *kirjutama* jne.

II pöördkonda kuuluvad need astmevahelduslikud verbid, millel *da*-infinitiiv on tugevas ja olevik nõrgas astmes: *õppida* — *õpin*, *anda* — *annan*, *võtta* — *võtan* jne.

III pöördkonda kuuluvad need astmevahelduslikud verbid, millel *da*-infinitiiv on nõrgas ja olevik tugevas astmes: *hakata* — *hakkan*, *võidelda* — *võitlen*, *osata* — *oskan*, *tõmmata* — *tõmban* jne.

20. Pöördkondade tabel.

Pöördkond	Alaliik	Tüüp-sõna	Tunnused
I	1	<i>saama</i>	Astmevaheldusetud verbid <i>ma</i> -infinitiivi tunnuse <i>-ma</i> ees pikk vokaal (välja arvatud <i>ii</i> , <i>üü</i>) <i>-ma</i> ees diftong (või <i>ii</i> , <i>üü</i>)
	2	<i>käima</i>	

Pöördkond	Alaliik	Tüüp-sõna	Tunnused	
II	1	<i>õppima</i>	Astmevahelduslikud verbid, <i>da</i> -inf. tugevas, olevik nõrgas astmes	- <i>ma</i> ees vokaal
	2	<i>kandma</i>		- <i>ma</i> ees konsonant
III		<i>hakkama</i>	Astmevahelduslikud verbid, <i>da</i> -infinitiiv nõrgas astmes, olevik tugevas astmes	
IV		<i>lubama</i> <i>kõnelema</i>	Kõik astmevaheldusetud verbid, mis ei kuulu I pöördkonda	

21. **Harjutus.** Määrata järgmiste verbide pöördkond!

Rääkima, võima, nokkima, sündima, elama, jälgima, näitama, kaebama, tõttama, saatma, laulma, laskma, jääma, pakkuma, pilduma, kütma, laskuma, algama, tiirlema, puhuma, julgema, kõnelema, visklema, arvustama, sirutama, valguma, avaldama, tahtma, kammima, noomima, viima, tekkima, nentima, uinuma.

22. **Harjutus.** Leida igast pöördkonnast vähemalt viis sõna!

I e. **saama-, käima-** pöördkond.

23. Verbid, millel *ma*-infinitiivi tunnuse *-ma* ees on pikk vokaal või diftong.

I pöördkonna sõnad jagunevad kahte alaliiki:

1) sõnad, millel *-ma* ees on pikk vokaal, välja arvatud *ii*, *üü*: *saama*, *tooma*, *jääma*, *lõõma*, *keema* jne.;

2) sõnad, millel *-ma* ees on diftong või *ii*, *üü*: *käima*, *võima*, *treima*, *müüma* jne.

24. **Harjutus.** Leida kummastki alaliigist vähemalt viis sõna!

25. 1. e. **saama**-alaliik.

'saama	'saada	'saan	'saadud
'sain	saanud		'saadakse
	saagu, -gem, -ge		

Nagu **saama** pöörduvad: jääma, tooma (tuua, tuuakse), jooma, looma, lööma (lüüa, lüüakse), sööma, keema, muuma, määma (=määgima) (kõik 1. alaliigi sõnad).

oo-, öö-, ee-verbidel (tooma, lööma, keema) on da-infinitiivis ja umbisikulise tegumoe olevikus tüvele järgneva d-tunnuse kao korral oo, öö, ee asemel uu, üü, ii (tooma — tuua — tuuakse, lööma — lüüa — lüüakse, keema — kiia e. keeda — kiiakse e. keedakse) ja minevikus oi, öi asemel õi (tooma — tõin, lööma — lõin).

Lihtminevik on I pk. 1. alaliigi verbidel i-tunnuseline: saama — sain, jääma — jäin jne. Ainult sõnadel keema, pooma, muuma, määma, leema (= vahest, vist küll olema) lihtminevik on si-tunnuseline: poosin, muusin, määsin, leesin.

2. e. **käima**-alaliik.

26.

'käima	'käia	'käin	'käidud
käisin	käinud		käiakse
	käigu, -gem, -ge		

Nagu **käima** pöörduvad: müüma, võima, kaema, naima, näima, treima, täima (kõik 2. alaliigi sõnad).

Verbil võima on da-infinitiivis ja kse-olevikus rööpvormid: 'võida, e. 'võia, 'võidakse e. võiakse.

Verbidel 'kaema, 'naima, 'näima, 'treima, 'täima da-infinitiiv on: 'kaeda, 'naida, 'näida, 'treida, 'täida.

Neist verbidest kahel (*'naima, 'näima*) tuleb tarvitada umbisikulist tegumoodi *d*-tunnusega (*'naidakse, 'naidud, 'naidi; 'näidakse, 'näidud, 'näidi* jne.), kolmel (*kaema, 'treima, 'täima*) aga *t*-tunnusega (*kaetakse, 'kaetud, 'kaeti; 'treitakse, 'treitud, 'treiti; 'täitakse, 'täitud, 'täiti* jne.).

Verbil *'näima* on isikulise tegumoe oleviku ains. 3-ndas pöördes hariliku *b*-lõpulise vormi (*näib*) kõrval ka *kse*-lõpuline vorm: *'näikse*.

27. **Harjutus.** Pöörata peavormides: *tooma, keema, võima, treima*.

II e. õppima-, kandma - pöördkond.

28. Astmevahelduslikud verbid, millel *da*-infinitiiv on tugevas ja olevik nõrgas astmes.

See pöördkond jaguneb kahte alaliiki:

1) verbid, millel infinitiivi tunnuse *-ma* ees on vokaal: *õppima, lugema, kõndima* jne.;

2) verbid, millel *-ma* ees on konsonant: *kandma, saatma, laulma* jne.

29. **Harjutus.** Leida kummastki alaliigist vähemalt viis sõna!

1. e. õppima-alaliik.

30. (-*ma* ees on vokaal)

<i>'õppima</i>	<i>'õppida</i>	<i>õpin</i>	<i>õpitud</i>
----------------	----------------	-------------	---------------

Nagu *õppima* pöörduvad: *lappima, leppima, toppima, trükima, nokkima, pakkima, lakkima, rikkuma, lakkuma, uppuma, tikkuma, tukkuma, kukkuma, lõppema, tampima, kärpima, kraapima, sortima, tõlkima, kärkima, tõrkuma, vankuma, voltima, sihtima, marssima, ehtima, puhtima (puhin), pühkima, nõiduma,*

sündima, uskuma, lugema, sulgema (**sulen**, mitte: sulgen,) laadima (**laen** ja **laadin**), praadima (**praen**), täidima (**täin**), küündima (**küünin**), käskima (**käsin**), kuduma (**koon** e. **kujun**), sadama (**sajab**, mitte: sadab), **raiuma** (mitte: raiduma), pilduma, hoolima, kraadima, teenima, kammima, loosima, reisima, taunima, küdema (**köeb**, mitte: küdeb), kudema (**koen**), nägema, saagima (**saen**, mitte: saagin), pürgima (**pürin**) jne. (kõik 1. alaliigi sõnad).

Märkus. Verbil *pidama* on kaks lihtminevikku: *si*-minevik *pidasin* (=hoidsin) ja *i*-minevik *pidin* (=olin sunnitud, kohustatud). Verbil *vedama* on umbisikulise tegumoe vormid *veetakse*, *veeti*, *veetud* jne.

Verbi *nägema* peavormid on: *nägema*, *näha*, *nägin*, *näen*, *näinud*, **nähakse** (mitte: nähtakse), *nähtud*. Samuti pöördub ka *tegema* (*teen*, **tehakse**, mitte: tehtakse).

Verbide *käskima*, *kiskuma*, *uskuma* umbisikuline tegumood on: *kästakse*, *kästud*, *kistakse*, *kistud*, *usutakse* e. *ustakse*, *usutud* e. *ustud*.

Verbi *küündima* peavormid on: *küündima*, *küündida*, *küünin*, *küündinud*, *küünitakse*, *küünitud*.

2. e. **kandma**-alaliik.

31. (-*ma* ees on konsonant)

' kandma	' <i>kanda</i>	<i>kannan</i>	' <i>kantud</i>
	' <i>kandnud</i>		

Nagu **kandma** pöörduvad: *andma*, *tundma*, *kündma*, *nõudma*, *needma* (olevik: **nean**, *tud*-part.: **neetud**), *püüdma*, *leidma*, *teadma*, *hoidma*, *jõudma*, *võidma*, *murdma*, **seadma** (mitte: *seadima*, olevik: **sean**, mitte: *seadin*) jne. (-*ma* ees -**d**).

' laulma	' <i>laulda</i>	<i>laulan</i>	' <i>lauldud</i>
-----------------	-----------------	---------------	------------------

Nagu **laulma** pöörduvad: kuulma (kuulen), veenma (veenan, veennud), naerma, möönma jne. (-*ma* ees -**l**-, -**n**-, -**r**-).

' seisma	' <i>seista</i>	<i>seisan</i>	' <i>seistud</i>
-----------------	-----------------	---------------	------------------

Nagu **seisma** pöörduvad: tõusma (tõusen), naasma (**naasen**), maitsma (maitsen), kaitsma (kaitsen); *pääsma da-inf.* on *pääseda*, muud vormid nagu verbil *tõusma* (pääsis, pääsnud jne.) (-*ma* ees -**s**-).

' laskma	' <i>lasta</i>	<i>lasen</i>	' <i>lastud</i>
	' <i>lasknud</i>		

Nagu **laskma** pöörduvad: mõskma, puskma (-*ma* ees -**sk**-).
Verbil *laskma* on lihtminevik *lasksin* e. *lasin*, verbidel *mõskma*, *puskma* ainult *mõksin*, *pusksin*.

' saatma	' <i>saata</i>	<i>saadan</i>	<i>saadetud</i>
-----------------	----------------	---------------	-----------------

Nagu **saatma** pöörduvad: lootma, tootma, söötma, muutma, keetma, liitma, suutma, laitma, võitma, reetma, tapma (*da-inf. tappa*) jne. (-*ma* ees -**t**-, -**p**-).

Verbidel *jätma*, *katma*, *kütma*, *matma*, *võtma*, mis pöörduvad nagu *saatma*, on umbisikulise tegumoe tunnuse ees tüve-**t** kadunud: *'jätakse*, *'jäeti*, *'jätud*, *'kaetud*, *'köetud*, *'maetud*, *võetud* jne.

ks-, *ps*-sõnad *maksma*, *peksma*, *lüpsma* võivad pöörduda nagu *seisma* või nagu *saatma*: *maksta* e. *maksa*, *makstakse* e. *maksetakse*, *makstud* e. *maksetud* jne.

Verbi *jooksma da-infinitiiiv* on *'joosta*, *nud-partitsiip* *joosnud* e. *joosnud*, käskiv knv. *joosku* e. *jooksku* ja umbisikulise tegumoe vormid *joostakse*, *joostud* jne.

Märkus: *kandma*-alaliigi sõnadel on *v*-partitsiibis tunnuse *v* ees *e*: *kandev, laulev, seisev, laskev, saatev, pettev, tappev, tõusev* jne. Muis käändeis see *e* kaob: *kandva, laulva, seisva, laskva, saatva, petva, tapva, tõusva* (mitte: *tõuseva*).

Nagu *tõusma* pöördub ka uus sõna *'naasma* (= tagasi tulema): *'naasta, 'naasnud, 'naasin* jne.

32. **Harjutus.** Pöörata peavormides: *tükkima, kukkuma, lõppema, sulgema, küündima, käskima, puhtima, kuduma, seadma, veenma, naasma.*

III e. **hakkama-, vaatlema-**pöördkond.

33. Astmevahelduslikud verbid, millel *da*-infinitiiv on nõrgas ja olevik tugevas astmes: *hakkama, rändama, tõmbama, võitlema, õmblema* jne.

<i>'hakkama</i>	<i>hakata</i>	<i>'hakkan</i>	<i>hakatud</i>
-----------------	---------------	----------------	----------------

Nagu **hakkama** pöörduvad: *lakkama, lokkama, nakkama, rökkama, hüppama, lippama, müttama, ruttama, tõttama, märkama, tärkama, põrkama, ärkama, tõukama, palkama, aitama, vaatama, ootama, lonkama, väntama, lupjama, tüütama, süütama, viipama, kaebama (kaevata, kaevanud), kaevama (kaevata, kaevanud), kargama, salgama, põlgama, hiilgama (hiilata, hiilanud), kiirgama (kiirata, kiiranud), algama (alata, alanud), kohtama (kohata, kohanud), tõmbama, kuldama, muldama, rändama, hindama, lendama, roomama, koormama, piinama, kuulama, laenama, aimama, hullama, vinnama, kerjama, varjama, jätkama, pelgama (peljata, peljanud), kõlbama (kõlvata, kõlvanud), keelama, oigama, pöörama, oskama (osata, osanud)* (kõik *ama*-lõpulised sõnad).

34.

<i>'vaatlema</i>	<i>vaadelda</i>	<i>'vaatlen</i>	<i>vaadeldud</i>
------------------	-----------------	-----------------	------------------

Nagu **vaatlema** pöörduvad: võitlema, näitlema, mõtlema, üt-
lema, taplema, suplema, kaklema, puiklema, liuglema (**liielda**,
liuelnud), riidlema, hoidlema (**hoielda**), suudlema, õmblema,
kohtlema (**kohelda**, **kohelnud**), tõmblema jne. (kõik astme-
vahelduslikud *lema*-lõpulised verbid).

Märkus. Verbidel *mõtlema*, *üttelema* on *da*-infinitiivis vor-
mide *mõtelda*, *ütelda* kõrval veel vormid *mõelda*, *õelda*;
samuti on neil umbisikulises tegumoes *t*-liste vormide kõrval ka
paremakõlalised *t*-ta vormid:

<i>mõteldud</i> e. <i>mõeldud</i>	<i>üteldud</i> e. <i>õeldud</i>
<i>mõteldakse</i> e. <i>mõeldakse</i>	<i>üteldakse</i> e. <i>õeldakse</i>
<i>mõteldi</i> e. <i>mõeldi</i>	<i>üteldi</i> e. <i>õeldi</i>

jne.

35. **Harjutus.** Pöörata peavormides: *lakkama*, *nakkama*,
algama, *oskama*, *hiilgama*, *pelgama*, *lendlema*, *kahtlema*, *koht-*
lema, *kisklema*, *mõtlema*.

IV e. **lubama**-, **kõnelema**-pöördkond.

36. Kõik astmevaheldusetud verbid, mis ei kuulu I pöörd-
konda: *lubama*, *siblimä*, *vaikima*, *kirjutama*, *kõnelema*, *tulema*,
käsitlema jne.

lubama	<i>lubada</i>	<i>luban</i>	<i>lubatud</i>
---------------	---------------	--------------	----------------

Nagu **lubama** pöörduvad: *elama*, *kõlama*, *magama*, *valama*,
ajama, *jagama*, *põlema*, *imema*, *sõdima*, *omama*, *hävima*, *levima*,
küsima, *sobima*, *paluma*, *rõhuma*, *tasuma*, **puhuma** (mitte:
puhkuma), *siblimä* jne. (*-ma* ees 2 silpi, I või II välde).

Verbi *ajama* umbisikuline tegumood on: *aetakse*, *aeti*,
aetud jne.

'süttima

'süttida

'süttin

'süttitud

Nagu **süttima** pöörduvad: vettima (**vettin**), kattuma (**kattun**), **ma**tuma, **huk**kuma, **pet**tuma, **rapp**uma, vaikima, kerkima, lupjuma, puutuma, muutuma, julgema (julgen, julgeda, **julgenud**, **julgetud** e. juletud, **julgetakse** e. juletakse), kõrbema, kulgema, katkema, kõngema, langema, lõhkema, puhkema, kehtima (**kehtib**), raugema, jälgima, nälgima, käänduma, närtsima, viibima, lahkuma, juhtuma, kohkuma, sulguma, kanduma, kalduma, korduma, kuulduma, veenduma, laskuma, meeldima, rasvuma, kaotama (**kaotada**, mitte; kaodata; **kaotanud**), töötama (**töötanud**), jaatama, eitama, seisnema jne. (-*ma* ees 2 silpi, III välde).

Märkus. Verbidel *kuulduma*, *tunduma* on võimalik rahvakeelselt isikulise tegumoe oleviku 3-ndas pöördes hariliku *b*-lõpulise vormi kõrval ka *kse*-lõpuline vorm: *kuulukse*, *tunnukse* (vrd *näikse!*)

seletama

seletada

seletan

seletatud

Nagu **seletama** pöörduvad 'irjutama, kasvatama, avaldama, arendama, ähvardama, alistama, põgenema, valitsema, värisema jne. (-*ma* ees 3 silpi).

37.

kõnelema

kõnelda

kõnelen

kõneldud

kõnelesin

kõnelnud

kõneldakse

kõnelgu

Nagu **kõnelema** pöörduvad: jagelema (**jagelda**), kogelema (**kogelda**), logelema (**logelda**), mõnulema, rabelema, rüselema,

purelema, tõrelema, vedelema, viljelema (**viljelda**), virelema (**virelda**), aelega jne. (*lema*-lõpulised verbid, välja arvatud *tulema*, *olema*).

Märkus. *kõnelema*-verbid pöörduvad samuti nagu *õmblema*-verbid — selle vahega, et *kõnelema*-verbidel astmevaheldus puudub, kuna *õmblema*-verbidel see on.

38.

tulema	<i>tulla</i>	<i>tulen</i>	<i>tuldud</i>
<i>tulin</i>			<i>tullakse</i>

Nagu **tulema** pöörduvad; *olema* (oleviku 3. p.: *on*), *panema*, *purema*, *surema* (**surra**, **surgu**, **suri** (mitte: *sures*), *surdud*, *surrakse*, *surdi*), *minema*.

Verbi *pesema* peavormid on: *pesema*, *pesta*, **pesin** (mitte: *pesesin*), *pesen*, *pesnud*, *pestakse*, *pestud*.

Verbi *minema* peavormid on: *minema*, *minna*, *lähen*, *läksin*, *läinud*, **minnakse** (mitte: *mindakse*), *mindud*.

39.

kujutlema	<i>kujutleda</i>	<i>kujutlen</i>	<i>kujutletud</i>
	e. <i>kujutella</i>		e. <i>kujuteldud</i>
<i>kujutlesin</i>	<i>kujutlenud</i>		<i>kujutletakse</i>
	e. <i>kujutelnud</i>		e. <i>kujutellakse</i>

Nagu **kujutlema** pöörduvad kõik *-tlema-*, *-dlema-*, *-sklema-*, *-stlema-* sõnad: *käsitlema*, *loetlema*, *taotlema*, *arvustlema*, *ahvardlema*, *mõtisklema* jne.

Märkus. *kujutlema*-verbid pöörduvad ühelt poolt nagu *kirjutama*, kuid teiselt poolt, lähtudes endistest *e*-listest paralleel-

vormidest *kujutelema* jts., nagu *tulema*. Neil verbidel on lubatud *e*-ta kujude kõrval selleks sobivais verbivormides paralleelselt tarvitada kõlavamaid *e*-lisi kujusid. Näit. on võimalik üheaegselt, kõrvuti tarvitada *ma*-infinitiivi *kujutlema* (*e*-ta vormi) ja *da*-infinitiivi *kujutella* (*e*-ga vormi), samuti *kujutlen*, *kujutlesin*, *kujutles*, *kujutlev*, *kujutleja* kõrval *kujutelgu*, *kujutelnud*, *kujutellakse* ja *kujuteldud*.

40. **Harjutus.** Pöörata peavormides: *kattuma*, *pettuma*, *hukkuma*, *julgema*, *arvustama*, *rabelema*, *kogelema*, *viljelema*, *surema*, *käsitlema*, *mõtisklema*.

e. Täiendavaid märkmeid pöördkondade kohta.

Ebareeglipärased verbid.

(*saama*-, *käima*-, *tulema*-verbid)

41. I pk. verbidel ei saa harilikult lihtminevikku tuletada *ma*-infinitiivist: 'käima — käisin, 'viima — viisin jne. (erinevus v ä l t e s), 'tooma — 'töin, 'sööma — 'söin jne. (erinevus v o k a a l i s). Teised *ma*-infinitiivist tuletavad vormid on neil reeglipäraselt III vältes: 'käivat, 'käämine, 'kääja jne.

Samuti ei saa neil *da*-infinitiivist tuletada *nud*-partitsiipi ja käskivat kõneviisi (ains. 3. ja mitm. 1., 2. ja 3. p.):

'saada — saanud, saagu, -gem, -ge

'käia — käinud, käigu, -gem, -ge

'tuua — toonud, toogu, -gem, -ge

'süüa — söönud, söögu, -gem, -ge

jne.

Kõigil I pk. verbidel ei saa *tud*-partitsiibist tuletada *kse*-olevikku: 'käidud — käiakse, 'toodud — tuuakse, 'söödud — süüakse jne. Teised *tud*-partitsiibist tuletatud vormid on reeglipärased (vältelt ja I silbi vokaalidelt): 'käidi, 'toodi, 'söödi, ei 'kaida, ei 'tooda, ei 'sööda, 'kaidaks, 'kaidagu jne.

P i d a g e m m e e l e s! Kuus I pk. verbi, nimelt 'muuma, 'määma, 'kaema, 'treima, 'näima ja 'täima on kõigis vormes III vältes: 'muuma — 'muusin, 'muunud, 'muugu, 'muudakse e. 'muutakse jne.

kse-olevik ei tuletatu reeglipäraselt *tud*-partitsiibist, küll aga teised vormid:

'tuldud — tullakse — 'tuldi — ei 'tulda jne.

'pandud — pannakse — 'pandi — ei 'panda jne.

Teistes pöördkondades ja verbitüüpides on kõigi vormide tuletamine põhivormidest reeglipärane.

42. Verbitüü

Pöörd- kond	Järje- korra nr.	Isikuline tegu		
		<i>ma</i> -infinitiiv	<i>da</i> -infinitiiv	olevik
I	1.	'saama	'saada	'saan
I ₂	2.	'käima	'käia	'käin
II ₁	3.	'õppima	'õppida	õpin
II ₂	4.	'kandma	'kanda	kannan
	5.	'laulma	'laulda	laulan
	6.	'seisma	'seista	seisan
	7.	'laskma	'lasta	lasen
	8.	'saatma	'saata	saadan
III	9.	'hakkama	hakata	'hakkan
	10.	'vaatlema	vaadelda	'vaatlen
IV	11.	lubama	lubada	luban
	12.	'süttima	'süttida	'süttin
	13.	seletama	seletada	seletan
	14.	kõnelema	kõnelda	kõnelen
	15.	tulema	'tulla	tulen
	16.	kujutlema	kujutleda e. kujutella	kujutlen

p i d e t a b e l.

mood		Umbisikuline tegumood	
lihtminevik	<i>nud</i> -partitsiip	<i>kse</i> -olevik	<i>tud</i> -partitsiip
'sain	saanud	'saadakse	'saadud
käisin	kälnud	käiakse	'käidud
'õppisin	'õppinud	õpitakse	õpitud
'kandsin	'kandnud	'kantakse	'kantud
'laulsin	'laulnud	'lauldakse	'lauldud
'seisin	'seisnud	'seistakse	'seistud
'lasksin	'lasknud	'lastakse	'lastud
'saatsin	'saatnud	saadetakse	saadetud
'hakkasin	hakanud	hakatakse	hakatud
'vaatlesin	vaadelnud	vaadeldakse	vaadeldud
lubasin	lubanud	lubatakse	lubatud
'süttisin	'süttinud	'süttitakse	'süttitud
seletasin	seletanud	seletatakse	seletatud
kõnelesin	kõnelnud	kõneldakse	kõneldud
tulin	tulnud	tullakse	'tuldud
kujutlesin	kujutlenud e. kujutelnud	kujutletakse e. kujutellakse	kujutletud e. kujuteldud

Kahekujulised verbid.

43. Mõnest verbist on olemas kahesugused kujud, näit. *keelama* e. *keelma*, *neelama* e. *neelma*, *keerama* e. *keerma*, *pöörama* e. *pöörma*, *käänama* e. *käänma*, *väänama* e. *väänma*. Kirjakeeles tarvitatakse neist üldiselt esimesi.

a-lised verbid (*keelama*, *neelama* jne.) kuuluvad III pöördkonda ja pöörduvad nagu *hakkama*; **a**-ta verbid (*keelma*, *neelma* jne.) kuuluvad II pöördkonda ja pöörduvad nagu *laulma*.

III pöördkond: 'keelama, keelata, 'keelan, keelaku, keelatud, 'keelasin, 'keelas.

II pöördkond: 'keelma, 'keelda, keelan, 'keelgu, 'keeldud, 'keelsin, 'keelis.

Verbide *käänma*, *väänma*, *möönma*, *veenma* nud-partitsiip on *käännud*, *väännud*, *möönnud*, *veennud*.

Järgmist kahte verbi tuleb tarvitada *a*-ta kujul: *möönnma*, *veenma*, järelikult: *möönda*, *veenda* — *möönan*, *veenan* (II v.) — *mööngu*, *veengu* — *möönnud*, *veennud* — *mööndud*, *veendud* — *möönsin*, *veensin* — *möönis*, *veenis*.

44. Mõned II pöördkonna verbid omavad kahesugust kuju:

kaitsema e. *kaitsema*

maitsema e. *maitsema*

pääsema e. *pääsema*

lõppema e. *lõppema*

Verbid *kaitsema*, *maitsema*, *pääsema*, *lõppema* kuuluvad II pöördkonna 1-sse alaliiki ja pöörduvad nagu *õppima*; *kaitsema*, *maitsema*, *pääsema*, *lõppema* kuuluvad aga sama pöördkonna 2-se alaliiki ja pöörduvad järgmiselt: *kaitsema* (*kaitseen*), *maitsema* (*maitseen*) nagu *seisma* (järelikult: *kaitsta*, *maitsta* — *kaitsku*, *maitsku* — *kaitstud*, *maitstud* — *kaitstin*, *maitsin*, *kaitsis*, *maitsis*), *lõppema* (*lõpen*) nagu *tapma* (järelikult: *lõppa*, *lõpku*, *lõpnud*, *lõpsin*, *lõppis*).

Verbidel *kiskuma* ja *käskima* on umbisikuline vorm *kistud*, *kästud*, verbil *uskuma* on see *usutud* e. *ustud*.

45. IV pöördkonna verbi *purema* võib pöörata kahte viisi: nagu *lubama* või nagu *surema*: *purema, pureda, puren, puresin, purenud, puretakse, puretud* või: *purema, purra, puren, purin, purnud, purrakse, purdud*.

46. **Harjutus.** Pöörata peavormides verbe *kaitsema, kaitsma, pääsema, pääsma*.

õppima- ja *süttima-*verbid.

47. Võrrelda *õppima*-verbide (II pöördkond) ja *süttima*-verbide (IV pöördkond) pöördumist!

õppima-verbid

õppima, uppuma
õppida, uppuda
õpib, upub
õpitakse, uputakse
õpitud, uputud

süttima-verbid

süttima, hukkuma
süttida, hukkuda
süttib, hukkub
süttitakse, hukkutakse
süttitud, hukkutud

õppima-verbid on astmevahelduslikud ja nende olevik ja *tud*-partitsiip ning neist tuletatavad vormid on nõrgas astmes.
süttima-verbid on astmevaheldusetud.

48. Verbe *vaikima* ja *kerkima* on lubatud pöörata kahel viisil: nagu *süttima* (IV pk.) või nagu *õppima* (II pk.):

vaikima

vaikida

vaikin e. vaigin

vaikitakse e. vaigitakse

vaikitud e. vaigitud

kerkima

kerkida

kerkin e. kergin

kerkitakse e. kergitakse

kerkitud e. kergitud

49. **Harjutus.** Kirjutada kriipsu asemele *kk, pp, tt* või *k, p, t!*

Ru—ati u—uvale kalurile appi. Vaata järele, et laps jõkke ei ku—uks! Vene kirjandus pa—ub palju huvitavat. Poiss õ—iks, kui tervis laseks õ—ida. Ta ei ru—anudki õ—imisega, sest ta

teadis eksamiteni olevat veel mitu nädalat. Õ—ides ei pe—uta. Ojad ru—avad tu—uvate järvede sülle. Puud ra—uvad maru käes. Maja hu—ub leekides. Pa—ige asjad kokku ja ha—ake minema! Õhtul sü—ivad tuled. Vihmasadugi la—ab viimaks ja päike naeratab jälle. Hü—ates ajas sportlane ümber kõik tõk—ked. Põllud ka—uvad härmatisega. Metsast kostab rõ—avat lin—nulaulu. Võõras ei pannud keeldu tähele ja ha—as tü—ima koosolekule. Varss tü—ib heinu nä—ama.

Võõrsõnade pööramine.

50. *Organisээрима, телефонээрима, деклинээрима* pöörduvad nagu *veerима* (II pöördkond 1. alaliik); *remóntима, протокóллима* nagu *õppима* (II pöördkond 1. alaliik); *organisээрума, декли—неерума* nagu *lahkuma* (IV pöördkond) jne.

Võõrsõnad pöörduvad nagu eesti omad sõnad. Võõrsõnade liigitamisel pöördkondadesse arvestatakse ainult nende lõpposa alates pearõhulisest silbist (vrd. võõrsõnade käänamist!).

51. **Harjutus.** Määrata pöördkond ja moodustada peavormid järgmisist võõrsõnust.

Domineerима, konjugeerума, analüüsима, destilleerима, kristalliseerума, reformима, distsipliinима, formeerима, gaasistama, garanteerима, grupeerума, kataloogима, revolutsioneerима.

f. Verbivormide õigekeelsust.

Olevik.

52. Peetagu meeles järgmiste verbide olevikukuju: ma *saen, sean, ahi kõeb, vihma sajab, sulen silmad, ma küünin, pidu lõpeb, ma koon* e. *kujun, see mahub.*

53. **Harjutus.** Muuta alljärgnevais lauseis minevik olevikuks! Soojade ilmadega tekkis palju kärbseid. Poiss kippus õppimises teistest maha jääma. Müüja sulges kaupluse ukse ja hakkas koju minema. Ruttasime, et mitte hilineda. Kurtummgi hakkas lugema. Õppisime hoolega. Ta tükkis lendama liig kõrget lendu ja kukkus seepärast alla. Kärbes sattus ämblikuvõrku. Ma väl—

tisin kõiki võimalikke takistusi. Tee kulges mööda orgu. Tuled süttisid põlema. Õpetaja käsitles oma ettekandes mannerde tekkimist. Saali mahtus palju rahvast. Ahi küdes. Mitu päeva sadas juba vihma. Sulev seadis oma asjad korda. Tütar kodus ilusaid kindaid. Laps küündis suuri vaevu kella üles keerama. Kindral käskis oma diviisil vaenlast rünnata. Poisid saagisid õues puid. See seadus kehtis ENSV territooriumil. Ta õppis leninismi.

Tingiv kõneviis.

54. Tingiva kõneviisi jaatavas vormis ei tohi ära jätta pöördelõppu!

ma oleksin (mitte: *ma oleks*), *sa oleksid* (mitte: *sa oleks*), *me oleksime*, *te oleksite*, *nad oleksid*; *nad suudaksid*; *kas te kirjutaksite*?

Pöördelõpud puuduvad aga alati tingiva kõneviisi eitavais vormides: *ma ei oleks*, *me ei tuleks*, *te ei kirjutaks* jne. Pöördelõpp puudub ka tingiva kõneviisi jaatava kõne ains. 3-ndas pöördes: *ta oleks*, *tuleks* jne.

55. **Harjutus.** Kirjutada kriipsu asemele puuduv lõpp, kui see on vajalik!

Ma tahaks—, et minust kõneldaks, tahaks— täita oma elutöö, mis jääks mälestuseks tulevastele põlvedele. Andres ei oska lapsi armastada nii, et need armastaks— ka Vargamäed. Nad lendaks— kõrgemale, kui aga tiivad kannaks—. Nad oleks— kohe teekonnale asunud kui varustus oleks— olnud valmis.

Lihtminevik.

56. Lihtminevik moodustatakse *ma*-infinitiivi järgi ja on seega alati tugevas astmes: **sulges** (mitte: *sules*), *lasksin*, *algasin*, *õmblesin*, *küündis* jne.

Lihtmineviku mitm. 3-nda pöörde lõpul ei ole kunagi *-vad*, *-sivad*, vaid **-id**, **-sid**: *nad tulid* (mitte: *nad tulivad*), *nad olid*, *nad käisid* (vrd. tingiva kõneviisi vastavat pööret: *nad oleksid* [mitte: *nad oleksivad*] jne.).

57. **Harjutus.** Moodustada lihtminevikus ains. 1. p. järgmisist verbidest, pidades seejuures meeles, et lihtminevik on alati tugevas astmes!

Looma, sulgema, petma, võtma, pöörama, veenma, muigama, oskama, algama, kaebama, vaatama, vihtlema, liiklema, mõtlema, ütlema, küündima, esitlema, küsitlema, lamasklema, seisasklema, purema, pesema.

58. **Harjutus.** Moodustada eelmise harjutuse verbidest teonimi, tegijanimi, *v*-partitsiip ja kaudne kõneviis, pidades meeles, et kõik need vormid on tugevas astmes!

da-infinitiiv ja *nud*-partitsiip.

59. Nagu juba teada, on *nud*-partitsiip (ja imperatiivi pöörded — peale ains. 2. p.) samas astmes kui *da*-infinitiiv:

kõndida — *kõndinud* — *kõndige* — *kõndigu*
kaduda — *kadunud* — *kaduge* — *kadugu*
küündida — *küündinud* — *küündige* — *küündigu*
õmmelda — *õmmelnud* — *õmmelge* — *õmmelgu*

60. **Harjutus.** Tarvitada klambreis olevat sõna kas *da*-infinitiivis või *nud*-partitsiibis!

(*da*-infinitiiv.) Inimesi tuleb sõbralikult (kohtlema). Tahtsin (kõnelema), aga ma ei saanud. Et jõuda õigeks ajaks jaama, tuleb (ruttama). Uks tuleb (sulgema). Ta tahtis (tegelema) korruga paljude asjadega. Teil ei maksa (jooksma) ega (ruttama), sest pidu toimikond on otsustanud pidu alguse (edasi lükkama).

(*nud-partitsiip*.) Kohale (ruttama) arst loeb haige pulssi. See mees ei (õppima) kohtlema inimesi. Keegi ei (kahtlema) enam, et tulikahju oli (lõppema). Kaluril olevat (sattuma) võrku suur kala; küll see (müttama) ja (rabelema) seal sees. Kunstnikku oli (valdama) loomis-ind. Pidu oli (algama). Poiss olevat (oskama) hästi vastata. Noored olid (kõnelema) oma koondusel vaimustatult Stalinist.

61. **Harjutus.** Moodustada *da*-infinitiiv, *nud*-partitsiip ja imperatiivi mitm. 2. pööre järgmisist verbidest!

Seadma, möönma, veenma, mõskma, jooksmata, algama, oskama, haldama, valdama, tõmbama, põlgama, piisama, vaatlema, lendlema, hoidlema, kaeblema, kõnelema, logelema, nägellema, aeleva, tõtlema, kulgema, rabelema, tooma, lööma, surema, keema, purema, kujutlema, tantsisklema, käsitlema.

Umbisikuline tegumood.

62. Nagu teada, on *tud*-partitsiip ja kõik muudki umbisikulise tegumoe vormid alati nõrgas astmes.

-takse ja *-tatakse*. Pangem tähele umbisikulise tegumoe kindla kõneviisi oleviku tuletamist!

<i>ehtima</i> — <i>ehitakse</i>		<i>ehitama</i> — <i>ehitatakse</i>
<i>õppima</i> — <i>õpitakse</i>		<i>õpetama</i> — <i>õpetatakse</i>
<i>arvama</i> — <i>arvatakse</i>		<i>arvutama</i> — <i>arvutatakse</i>
<i>vajuma</i> — <i>vajutakse</i>		<i>vajutama</i> — <i>vajutatakse</i>

Pidagem meeles! *kse*-oleviku lõpul on harilikult *-takse* (*-dakse*). Kui aga juba verbi tüves leidub silp *-ta* (*-da*), siis on *kse*-oleviku lõpul *-tatakse* (*-datakse*); *tud*-partitsiibis on neil **-tatud** (**-datud**): *lõpetatud*, *korraldatud*.

Kas on *ustav* või *usutav*? Mõlemad on õiged vormid: *ustav* on omadussõna, tähendusega „truu“, *usutav* on *tav*-partitsiip verbist *uskuma* (= mida võib uskuda).

63. *da*-infinitiiv ja *kse*-olevik.

<i>da</i> -infinitiiv	<i>kse</i> -olevik
<i>süüa</i>	<i>süüakse</i>
<i>tuua</i>	<i>tuuakse</i>
<i>käia</i>	<i>käiakse</i>
<i>näha</i>	<i>nähakse</i>
<i>teha</i>	<i>tehakse</i>
<i>olla</i>	<i>ollakse</i>
<i>tulla</i>	<i>tullakse</i>
<i>käsitella</i>	<i>käsitellakse</i>

Pidagem meeles! Verbidel, millel *da*-infinitiivi lõpp-*a* ees puudub *d* või *t*, puudub ka *kse*-olevikus *-akse* ees *d* või *t* (*tuua* — *tuuakse*, mitte: *toodakse*, *tulla* — *tullakse* jne.).

Küll aga on *d* või *t* umbisikulise tgm. eitavas olevikus: *ei tooda*, *ei tulda* jne.

64. **Harjutus.** Moodustada *kse*-olevik, umbisikulise tegumoe oleviku eitav kõne ja *tud*-partitsiip järgmisist verbidest!

Tooma, sööma, naima, näima, kaema, treima, täima, sulgema, ehtima, läikima, vältima, rikkuma, paukuma, mahtuma (mahun), jooksuma, liikuma, jootma, hüüdma, kaeblema, hülgama, hiilgama, viipama, tõttama, mõtlema, tõtlema, vihtlema, juurdlema, jookselema, rüselema, kõnelema, logelema, suitsema, suitsetama, kerkima, valguma, loetlema, mõtisklema.

65. Pangem tähele, millal on umbisikulise tegumoe tunnuses *-t-*, millal *-d-*!

<i>-takse</i> , <i>-ti</i> , <i>-tud</i> jne.	<i>-dakse</i> , <i>-di</i> , <i>-dud</i> jne.
<i>palutakse</i> , <i>paluti</i>	<i>saadakse</i> , <i>saadi</i>
<i>hakatakse</i> , <i>hakatud</i>	<i>võidakse</i> , <i>võidud</i>
<i>õpitakse</i> , <i>õpitagu</i>	<i>käidi</i> , <i>käidavat</i>

<i>-takse, -ti, -tud jne.</i>	<i>-dakse, -di, -dud jne.</i>
<i>seistakse, seisti lastakse, lasti tehti, tehtaks</i>	<i>õmmeldakse, õmmeldi tuldi, tuldud pandud, pandaks naerdakse, naerdavat</i>
Lühikese vokaali ja <i>s, h</i> järel on umbisikulise tgm. tunnuseks -t .	Pika vokaali, diftongi ja <i>l, n, r</i> järel on umbisikulise tgm. tunnuseks -d .

Erandid: 1) *kandma*-sõnad (II pk. 2. alaliik): *kandma* — *kantakse*, *andma* — *antakse*, *leidma* — *leitakse*, *murdma* — *murtakse* jne.

2) Sõnad, kus pikk vokaal või diftong on umbisikulise tgm. tunnuse ette tekkinud astmevahelduse tõttu: *lugema* — *loetakse*, *vedama* — *veetakse* jne.

3) Sõnad *kaema* — *kaetakse*, *treima* — *treitakse*, *täima* — *täitakse* (vt. § 26).

66. **Harjutus.** Panna kriipsu asemele *t* või *d*, nagu on nõutav!

Meie artellis õmmel—akse usinasti. Kuidas mõel—ud, nõnda teh—ud. Tul—ud teed ei tahe—ud tagasi minna ega min—udki. Ol—agu ettevaatlik! Siin jaluta—akse, joos—akse, mängi—akse, laul—akse, naer—akse ja supel—akse. Vaada—agu ette! Ärgu viide—agu aega ja min—agu kohe teele! Õhtul teh—i metsa äärde suured tuled, küpseta—i neil liha ja söö—i suurema kärata. Esimesel päeval tööta—i kibedasti hilja õhtuni. Temast mõnikümmend sammu eemal tee ääres jätkus aga taplus, tärisesid kilbid, kõlksusid mõõgad, oia—i, karju—i, vannu—i, puhu—i pasunat. Kukelaulu ajal rakenda—i hobused ja valge

varul jõu—i metsa, kust pan—i peale rasked palgikoormad. Külad muude—i saksa okupantide poolt tuhaks, elanikke ae—i orjakarjadena minema.

67. **Harjutus.** Moodustada klambreis antud sõnadest vajalik umbisikuline vorm!

(*kse-olevik.*) (Kõnelema) kiitvalt uuest õpilasest. (Otsutama) jätkata koosolekut pärast lõunat. Aias on käimas kibe töö: (tegema) peenraid, (külvama), (istutama) taimi, (koristama) vana puru ja (väetama) maad. Põldudel (kündma) ja (äestama) juba. Piksevarras (ühendama) juhtme abil maaga. Koosolekul (esitama) mitmesuguseid küsimusi. Tuled (süütama) põlema. Täna (käsitlema) konstitutsioonitunnis NSV Liidu kodanike põhiõigusi ja -kohustusi. Juba (lööma) telk üles.

(*Lihtminevik.*) (Tegema) uudisleiba. (Jooksma) võidu kohale. Algul (rüselema), (tõukama) üksteist, siis (rahunema). Kui (olema) väsinud, (minema) oja äärde, (suplema), (tulema) tagasi, (võtma) leiba ning (lebama) rohul.

(*Mineviku partitsiip.*) (Tulema) teed ei (tahtma) tagasi minna. Kuidas (mõtlemata), nõnda (tegema). On palju (kõnelema) ja (vaidlema) ja siis otsusele (jõudma). Selle küsimusega enam ei (tegelema).

(*Käskiva knv. ains. 3. p.*) (Olema) ettevaatlik! (Kõnelema) vähem ja (tegema) rohkem! Tänavail (liikuma) paremat kätt! (Aitama) sellega tööle kaasa! (Panema) lapsed kohe riidesse ja (laskma) nad õue mängimal!

kse-olevik ja umbisikulise tegumoe tingiv kõneviis.

68. Pangem tähele, millega lõpeb umbisikulise tegumoe kindel kõneviis ja sama tegumoe tingiv kõneviis olevikus!

Kindel kõneviis:

Tingiv kõneviis:

Väljasjoostakse ja jalutatakse.

Mõõdetakse toa põranda pindala.

Sooviksin, et väljas rohkem joostaks ja jalutataks.

Õpetaja palus, et põranda pindala mõõdetaks suure täpsusega.

Umbisikulise tegumoe kindla kõneviisi lõpul on *-kse*, tingiva kõneviisi lõpul *-ks*.

69. **Harjutus.** Kirjutada kriipsu asemele *-takse*, *-dakse*, *-akse* või *-taks*, *-daks*, *-aks*, nagu on nõutav!

Raamatukogus korralda— raamatuid. Õpilased soovivad, et kirjandusringis sagedamini referaate korralda—. Virgul koo—, õmmel—, heegelda—; seal pes—, rulli—, triigi—. Sääste— palju tüli ja pahandust, kui asjad aruta— läbi õigel ajal. Tuleb hoolega jälgida, et ilupuid ei riku—.

Tegijanimi.

70. Vaadelda, millal on tegijanime tunnuse *-ja* ees *e* ja millal *i*!

-ja ees *e*

põlesin — *põleja*
lugesin — *lugeja*
õmblesin — *õmbleja*
läksin — *mineja*
kõnelesin — *kõneleja*

-ja ees *i*

tulin — *tulija*
panin — *panija*
nägin — *nägija*
pesin — *pesija*
surin — *suriija*

Verbidel, millel *ma*-infinitiivis on lühike *e* (*põlema*, *lugema*, *tulema* jne.), on tegijanimis *-ja* ees *e*, kui neil verbidel lihtminevik on *si*-tunnuseline, aga kui lihtminevik on *i*-tunnuseline, siis on neil *-ja* ees *i*.

71. **Harjutus.** Tarvitada õigesti tegijanime ja *da*-infinitiivil

Reisi— tähelepanu köitis vanaaegne loss. Tervitasime juurdetul—t. Müü— pakkus oma kaupa müü—. Töö kiidab tegi—t. Pesu pes— on Juhani minia. Ülevii— ei tahtnud kõiki korruga üle vii—. Kutse vii— tuli tagasi. Protokolli—ks valiti kätise stahhaanovlane. Teekäi— ei suutnud enam käi—. Kus tegi—id, seal nägi—id.

nud- ja *tud-* partitsiip.

72. Vaadelda, millal käänduvad *nud-* ja *tud-* partitsiip!

<i>nud-</i> , <i>tud-</i> partitsiip ei käändu	<i>nud-</i> , <i>tud-</i> partitsiip käänduvad
<i>Meenutasime möödunud</i> (missugust?) aastat.	<i>Meenutasime möödunut</i> (mida?).
<i>Austagem langenud kangela- lasi!</i>	<i>Austagem langenuid!</i>
<i>Juuresolnud inimeste tähe- lepanu köitis käratsev salk- kond.</i>	<i>Juuresolnute tähelepanu köitis käratsev salkkond.</i>
<i>Haavatud punaväelasele anti arstiabi.</i>	<i>Haavatule anti arstiabi.</i>
<i>nud-</i> , <i>tud-</i> partitsiip nimisõna ees, küsimus: missugune? missuguse? jne.	<i>nud-</i> , <i>tud-</i> partitsiibile ei järgne nimisõna, küsi- mus: kes? mis? kelle? mille? jne.

Kui *nud-*, *tud-* partitsiip esineb omadussõnana ja vastab küsimusele missugune?, siis ta ei käändu (*Austasime langenud kangelasi*).

Kui *nud-*, *tud-* partitsiip esineb nimisõnana ja vastab küsimusele kes? mis?, siis ta käändub (*Austasime langenuid*).

73. **Harjutus.** Kirjutada kriipsu asemele *t* või *d* või mõni muu nõutav lõpp!

Paljud käisid vaatamas põlenu— hoonet. Müüja palus müüdu— tagasi. Olnu— ei saa teha olematuks ega sündinu— sündimatuks. Kingitu— asja ärgu tahetagu tagasi. Kirjutatu— ei osanud keegi lugeda. Kohtasin äsja premeeritu— (mitm. part.). Päike paitas mehe kahvatanu— palet. Vajatakse vilunu— juhti. Möödunu— õppeaastat tuleb pidada edukaks. Tundsin suurt rõõmu ülesantu— lõpetades. Õeldu— ei ole kerge jälle hüvitada. Ilmunu— teost arvustati kibedasti. Tuul sasis vana vahtra koltunu— lehti. Hukkunu— võrkudest oli randlastel väga kahju. Juuresolnu— tähelepanu juhiti mitmele asjaolule. Langenu— punaväelaste auks püstitati mälestussammas. Up-punu— (ains. alaleütl.) tehti kunstlikku hingamist. Varastest aastatest peale arendas Lenin endas määratu— töötamisvõimet.

74. Tähele panna! *nud-* ja *tud-*partitsiibist tuleb lahus hoida **tu-lõpuline eitav omadussõna** (*tundmatu, saamatu, hooletu, ääretu* jne.), **mis käändub alati** (ka siis, kui järgneb nimisõna ja ta vastab küsimusele *missugune?*):

Ains. nom. lahendatud ülesanne	lahendamatu ülesanne
„ gen. lahendatud ülesande	lahendamatu ülesande
„ part. lahendatud ülesannet	lahendamatut ülesannet
Mitm. gen. lahendatud ülesannete	lahendamatute ülesannete
„ part. lahendatud ülesandeid	lahendamatuid ülesandeid

75. **Harjutus.** Käänata ains. partitiivis, mitm. genitiivis ja mitm. partitiivis järgmisi sõnu!

Langenud täht, kuulus kirjanik, valutav külg, haavatud sõdur, elatanud linlane, taoteldud eesmärk, vallatu poiss, tagasisaadetud kiri, andetu õpilane, langenud kaas, kuuldud uudis, õnnetu juhtum, osav rätsep, saabunud käsk, ääretu meri, jalutu sõber, tuntud teos, hoolimatu inimene, alleshoitud ese, leitud raha, närtsinud lill, südametu tegu, kogenud teadusmees.

76. **Harjutus.** Kirjutada kriipsu asemele *t* või *d* või mõni muu nõutav lõpp!

Pärast tagajärjetu— ootamist lahkusid kõik tuseselt. Mitu kogenu— arsti hakkas ravitsema vigastatu—. Otsisin oma kadunu— käsikirja. Üleannetu— poissi tuli karistada. Asjatu— tööd ei maksa teha. Seda mõttetu— ja vähe arutatu— ettepanekut ei pandud hääletusele. Pime kandis oma jalutu— sõpra. Ta leinab oma unustamatu— lahingukaaslast. Rabaveega täidetud jõed kaovad ligipääsematu— soode rüppe. Ärgu esinetagu põhjendamatu— väidetega! See metsatukk on arvutu— lindude asupaik. Vastuvõetu— õpilastele näidati kohad kätte. Talle esitati vastuvõtmatu— tingimused. Jaan Vaigur andis ülevaate peetu— koosolekuist. Haavatu— punaväelastele anti kingitusi.

„õpivad“ — „õppivad“ — „õppivat“.

77. Võrrelda järgmisi vorme!

Olevik	<i>v</i> -partitsiip	Kaudne kõneviis
<i>Lapsed õpivad hoolega.</i>	<i>Õppivad lapsed jõuavad õpinguis hästi edasi.</i>	<i>Laps õppivat hästi.</i>
<i>Kanad tukuvad õrrel.</i>	<i>Päike äratas tukuvad linnud.</i>	<i>Vanaema tukkuvad alles.</i>
<i>Koerad tükkivad rändajale kallale.</i>	<i>Rändaja ajas kallale tükkivad koerad ära.</i>	<i>Koer tükkivat rändajale kallale.</i>
Küsimus: mida teevad?	missugused?	mida tegevat?

78. **Harjutus.** Panna klambreis olev verb oleviku kindla kõneviisi (*-vad*) või *v*-partitsiibi või kaudse kõneviisi (*-vat*) vormi, nagu on sobiv!

Kärbsed (kippuma) vägisi tuppa. Lapsed (noppima) marju. Raamatuid (pakkima) töölised lõpetasid töö. Tema vend (õppima) väga hästi. Vihma järel (tekkima) loigud kaovad ruttu. Kogu küla näis (ruttama) tööle. (Õppima) last ei tohi häirida. Tähed näisid nääriõhtul (vilkuma) palju rõõmsamini. Ainult vastutus-tundeta inimesed (rikkuma) ilupuid. Ta (ootama) oma isa. (Lokkama) väljade keskel asetsesid punased talumajad. Tuletõrjujad ruttasid kustutama (hukkama) leeke.

da-infinitiiv ja umbisikulise tegumoe eitav olevik.

79. Võrrelda järgmisi vorme!

<i>da</i> -infinitiiv (mida teha?)	Umbisikulise tgm. eitav olevik (mida ei tehta?)
<i>kirjutada</i>	<i>ei kirjutata</i>
<i>korraldada</i>	<i>ei korraldata</i>
<i>lahendada</i>	<i>ei lahendata</i>
<i>ähvardada</i>	<i>ei ähvardata</i>
<i>otsustada</i>	<i>ei otsustata</i>
<i>põgeneda</i>	<i>ei põgeneta</i>
<i>kujutleda</i>	<i>ei kujutleta</i>

Pidagem meeles! Neljasilbilistel verbidel (*kirjutama*) on *da*-infinitiivi lõpul *-da* (küsimus: mida teha?), umbisikulise tgm. eitavas olevikus **-ta** (küsimus: mida ei tehta?).

<i>da</i> -infinitiiv (mida teha?)	Umbisikulise tgm. eitav olevik (mida ei tehta?)
<i>tuua</i>	<i>ei tooda</i> (mitte: ei tuua)
<i>viia</i>	<i>ei viida</i>
<i>käia</i>	<i>ei käida</i>
<i>panna</i>	<i>ei panda</i>
<i>tulla</i>	<i>ei tulda</i>
<i>surra</i>	<i>ei surda</i>
<i>käsitella</i>	<i>ei käsitelda</i>

Pidagem meeles! Verbidel, millel *da*-infinitiivi lõpp-*a* ees puudub *d* või *t*, on umbisikulise tgm. oleviku eitavas kõnes **-da** (*tuua* — *ei tooda*). Erandid: *teha* — *ei tehta*, *näha* — *ei nähta*.

80. **Harjutus.** Kirjutada kriipsu asemele *-da*, *-ta*, *-a*, *-na*, *-la*, *-ra*, nagu on nõutav!

Tahan kirjuta— Isamaasõja mälestustest. Koosolekut ei lõpeta— enne, kui küsimus on otsustatud. Seda küsimust ei saa— nii kiiresti otsusta—, kui soovitakse. Nii ei kirjuta— ega arvuta—! Raamatud on selle organisatsiooni liikmeil maksuta tarvita—. Iganenud tööviise enam ei tarvita—. Nüüd pole aega viivita—. Püüdke oma kõnet hästi viimistel—! Miks ei õpi— küllalt hoolikalt? Kõike ei teh— korraga. Koer tahis külameest pur—. Tänaseid toimetusi ei visa— homse varna. Tööline tahtis juba күн—. Märgi põlde ei күн—. Kõiki takistusi saab või—. Tuleb tähenda—, et kõneleja püüdis oma kõnet väga ilmekalt esita—. Ei tohi minutitki viivita—. Korradajail tuleb klassiruumi tuuluta—. Miks ei tuuluta— klassiruumi?

81. **Kordav harjutus.** Määrata pöördkond ja pöörata peavormes järgmised verbid, kasutades vajaduse korral õigekeelsus-sõnaraamatut!

Võtma, vältama, jaatama, noppima, needma (nean), ehitama, ehitama, riidlema, visklema, maitsema, kuluma, mahtuma, tootma, ootama, kõnelema, ütlema, kaotama, külvama, seadma, vaatama, pääsma, sülgama, kasvama, kaebama, kaevama, keelama, vältima, reetma, möönma, hülgama, mäslema, veenma, sulgema, vaikima, kerkima, pelgama, saagima, tekkima, vettima, uppuma, lokkama, taplema, riidlema, tõrelema.

II. Määrsõnad.

Määrsõna tähendus ja osa lauses.

82. Määrsõnad iseloomustavad tegevust, näidates tema tundemärki või mitmesuguseid tingimusi, millede tegevus toimub. Määrsõna on seoses pöördõnaga ja näitab, kuidas, kus, millal, millisel eesmärgil, millisel põhjusel sünnib tegevus. Näiteks: Tööta *hästi!* Täna esinevad näitlejad *siin.* *Eemal* kuuldusid paugud.

Määrsõna võib olla ka seoses omadussõnaga ja teise määrsõnaga, iseloomustades neid lähemalt. Näiteks: See meister teeb *väga* head tööd. *Alati* valmis!

Määrsõnad ei käändu ega pöördu ja neil ei ole ka arvu.

Mõnedel määrsõnadel, mis näitavad kohta, on siiski kolme kohakäände lõpud, näiteks: *eemale, eemal, eemalt; kaugele, kaugel, kaugelt* jne.

Lauses on määrsõna tavaliselt määruseks.

On liik mäarsõnu, mida saab kompareerida nagu omadusõnu, näit.: *ilusasti — ilusamini — kõige ilusamini* e. *ilusamini*; *hoolsasti — hoolsamini — kõige hoolsamini* e. *hoolsamini*; *ruttu — rutemini — kõige rutemini*; *hästi — paremini — kõige paremini* jne.

83. Mäarsõnade liigitus. Oma tähenduse poolest jagunevad mäarsõnad:

1. **Koha mäarsõnad** (vastavad küsimusele *kus? kuhu? kust?*), näit.: *siin, seal, sinna, ees, taga, tagant* (mitte: tagast), *ülalt, kõrgele, mujal*, (läks) *koju* (mitte: kodu), (on) *kodu, kodunt, üles* (mitte: ülesse), *keskel*.

2. **Aja mäarsõnad** (vastavad küsimusele *millal? kunas?*), näit.: *nüüd, praegu* (mitte: praegust), *pärast, ammu, täna, homme, eile* (mitte: eila), *tänavu, vara, kaua, alati, varsti* (mitte: varssi), *vanasti, suviti, talviti, kevaditi, sügiseti, sageli*.

3. **Viisi mäarsõnad** (vastavad küsimusele *kuidas?*), näit.: *hästi, ruttu, otse, püsti, ilusasti, kõvemini, kolinal, vaikselt, põlvili, jalgsi, ridastikku, kenamini, nõnda, äkki, ratsa, targu*.

4. **Määra mäarsõnad** (vastavad küsimusele *kui palju?*), näit.: *vähe, palju, väga, peaaegu, natuke, küllalt, pisut, ainult, liiga, sugugi, üsna, üksi, kahekesi*.

Märkus: Mäarsõnade hulka loetakse ka:

1) mõned sõnad, mis on mäarsõnaliseks öeldiseks lauses: (on) *vaja*, (oli) *tarvis*, (on olnud) *valmis* jt.;

2) mõned sõnad, mis on lauses lauselaiendiks: *muidugi, tõepoolest, nagu, nimelt, just, vaevalt, nähtavasti, arvatavasti, vististi, ei sugugi, muide, esiteks, teiseks, kolmandaks* jne.

84. Määrsõnade tuletamine. Määrsõnu tuletatakse mitmesugustest sõnaliikidest. Liidete *-sti*, *-mini*, *-si*, *-kesi*, *-misi*, *-tsi*, *-ti*, *-li*, *-kili*, *-kuti*, *-stikku*, *-vel* (*-vil*) abil tuletatakse määrsõnu omadus-, nimi-, arv- ja teistest sõnadest, kusjuures liite *-sti* abil võib igast omadussõnast määrsõna saada ja mõned neist annavad võrrel-astme liite *-mini* abil.

Näiteks: *hästi*, *kürest*, *rõõmsasti*, *hellasti*, *sagedasti*, *vanasti* jt.; *paremini*, *pahemini*, *ilusamini* jt.; *jalgsi*, *ilmsi*, *vägisi*, *ühtlasi* jt.; *kahekesi*, *kolmekesi* jt.; *külgemisi* jt.; *küljetsi* jt.; *ajuti*, *kevaditi*, *hommikuti*, *päeviti*, *kohati*, *tükati*, *kõrvuti*, *õieti* jt.; *kõhuli*, *selili*, *pikali*, *käpuli*, *ammuli*, *põlvili* jt.; *upakili*, *laokili*, *istukili*, *ripakili* jt.; *rinnakuti*, *vastakuti*, *kohakuti* jt.; *kõrvustikku*, *vastastikku*, *lâbistikku*, *järjestikku* jt.; *valvel*, *liikvel*, *põnevil* jt.

Mõned nimi- ja omadussõna käänded on määrsõnadeks muutunud, sest neid on hakatud seoses pöördõnadega määrus-tena tarvitama. Näiteks: *päeval*, *hommikul*, *lohakalt*, *palavalt*, *tingimata* jne.

Meie leiame praegugi küllalt niisuguseid nimi- ja omadussõna käändeid, mida nihästi käändeks kui ka määrsõnaks võib lugeda. Et osata määrsõna nimisõna käändest eraldada, on vaja meeles pidada, et nimisõna juurde võib kuuluda omadussõna, määrsõna juurde aga mitte. Näiteks: *Töötab päeval*, *magab öösel*. Aga: *Ühel ilusal päeval tuli ootamata hoog vihma*.

Et osata määrsõna omadussõna käändest eraldada, on vaja meeles pidada, et omadussõnade käänded on alati mõtte pool-est nimisõnadega seotud ja ühildatud, määrsõnad aga on seotud pöördõnadega. Näiteks: *Laulab rõõmsalt*. Aga: *Rõõmsalt* inimeselt kuulsime lõbusat juttu.

Määrsõna liited *-sti*, *-mini*, *-tsi*, *-ti*, *-li*, *-kili*, *-kuti* lõpevad *i*-ga (aga mitte *e*-ga).

Peale liitmäärsõnade on liitmäärsõnu, mis kokku kirjutatakse. Näiteks: *üheskoos, vahepeal, otsekohe, peaaegu, niikuinii, vastuoksa, ümberpöördult, tõepoolest, igatahes, ülepea, vastumeelt, vahete-vahel, nõndaviisi, isemoodi, tuhatnelja, naljapärast, kättpidi, punktipealt, sinnamaani, kordamööda, vähehaaval, omakorda, omaette, omavahel, ühelajal, ninapidi, altpoolt, ettepoole, tagurpidi.*

85. **Harjutus.** Määrsõnad ära märkida ja nende side teiste sõnadega lauses selgeks teha!

Harjuta ennast kiiresti ja hästi arvutama! Lugemistoas peab tasakesi käima. Mere ääres istusime maha ja hakkasime valjusti lugema. Juhan loeb pahasti, sest ta ei taha õhtuti hoolsasti õppida. Mida sagedamini õppetunde kordad, seda paremini oskad. Meie lamasime kahekesi selili rohus ja kuulasime lindude lõbusat laulu tundide kaupa.

III. Abisõnad.

86. Abisõnad on niisugused sõnad, mis väljendavad suhteid iseseisvate sõnade ja üksikute lausete vahel, nad ei käändu ega pöördu ja nad ei ole üksikult kunagi lauseliikmeteks. Abisõnad jagunevad ees- ja tagasõnadeks, kõrvalsõnadeks, side sõnadeks, kild sõnadeks ja hüüdsõnadeks.

a. Ees- ja tagasõnad.

87. Ees- ja tagasõnade tähendus ja tarvitamine. Ees- ja tagasõnad väljendavad nimisõna (aga ka ase-, omadus- ja arvsõna) suhet teiste sõnadega.

Näiteks: Ta istub puu *all*; jõe *äärde* minnes; võtab kapi *otsast* mütsi; tuli *pärast* lõunat; naerab rõõmu *pärast* jne. Tagasõnad *all, äärde, otsast* näitavad, missuguses kohas ja suunas

toimub tegevus mainitud asjade (puu, jõgi, kapp) suhtes. Ees- sõna *pärast* eelviimases lauses näitab tuleku aega lõuna suhtes. Tagasõna *pärast* viimases lauses näitab, et rööm on naermise põhjuseks.

Ees- ja tagasõna tarvitatakse koos nimisõna (ka ase-, oma- dus- ja arvsõna) teatava kindla käändega. Suuremat osa neist tarvitatakse ainult ühe käändega, mõnda ka kahe käändega. Suuremat osa ees- ja tagasõnu tarvitatakse genitiivi järel.

Ees- ja tagasõnadel on sama tähendus, mis on käände- lõpulgi. Näiteks võrrelda: Pane raamat *laua peale* — pane raamat *lauale*.

Ees- ja tagasõnu on oma vormi poolest ühekujulisi ja kol- mekujulisi. Ühekujulised on: *mööda, pärast, pidi* jm. Kolmeku- julised on: *peale, peal, pealt; sisse, sees, seest* jm.

Genitiivi järel kasutatakse kõiki kolmekujulisi tagasõnu, näit. *alla, all, alt; ette, ees, eest; juurde, juures, juurest; järele, järel, järelt; hulka, hulgas, hulgast; kaasa, kaasas, kaasast; kallale, kallal, kallalt; keskele, keskel, keskelt; kohta; kohale, kohal, kohalt; kõrvale, kõrval, kõrvalt; külge, küljes, küljest; kätte, käes, käest; ligidale, ligidal, ligidalt; najale, najal, najalt; otsa, otsas, otsast; peale, peal, pealt; poole, pool, poolt; sekka, seas, seast; sisse, sees, seest; taha, taga, tagant; äärde, ääres, äärest jne. (aia peale, puu otsas, venna käest, meie poole jne.).*

Genitiivi järel kasutatakse ka järgmisi ühekujulisi tagasõnu: *jaoks, kaudu, kiuste, ligi, poolest, päralt, pärast, pähe, pihta, puhul, tarvis, tasa, tõttu, ümber, viisi, väel, võitu* jne. (minu *jaoks*, Moskva *kaudu*, tema *pärast*, hea ilma *tõttu*, küsimuse *kohta* jne.).

Genitiivi ees kasutatakse: *läbi ja üle (läbi metsa, üle mäe)*.

Partitiivi ees kasutatakse: *alla, enne, kesk, ligi, mööda, päri, peale, pärast, piki, põigi, vastu (kesk tuba, mööda põldu, päri tuult jne.)*.

Partitiivi järel: *pidi ja mööda* (tuba mööda, linna *pidi*).

Ees- ja tagasõna
koos genitiiviga
ahju *juurde*
ukse *ees*
kapi *all*
seina *ääres*
mehe *kõrval*

Ees- ja tagasõna
koos partitiiviga
enne lõunat
piki randa
vastu hommikut
mööda maad
pärast lõunat

Peale omastava ja osastava tarvitatakse ees- ja tagasõnu ka koos seestütleva, alalütleva, alaltütleva, rajava, ilma- ja kaasaütleva käändega.

Seestütleva järel: *alla, ilma, läbi, mööda, üle, üles, peale, pärast, saadik* (mäest *üles, alla, metsast läbi*).

Alalütleva ees: *kesk* (*kesk* talvel).

Alaltütleva järel: *pärit* (Eestimaalt *pärit*).

Rajava ees: *kuni* (*kuni* mereni).

Ilmaütleva ees: *ilma* (*ilma* loata).

Kaasaütleva ees ja taga: *ühes, seltsis* (meiega *ühes*).

Nagu sellest näha, tarvitatakse mõnd ees- ja tagasõna kahe käändega (selle *peale* ja *peale* seda; *läbi* metsa ja *metsast läbi*).

Võrrelda, missugust tähendust omab eessõna *peale* genitiiviga ja partitiiviga.

<i>peale</i> koos genitiiviga	<i>peale</i> koos partitiiviga
<i>Peale</i> meeste oli ilmunud ka hulk naisi.	<i>Peale</i> lõunat läksime jalutama.
<i>Peale</i> esimehe tervitas pidulisi ka sekretär.	<i>Peale</i> esimehe kõnet tervitas sekretär pidulisi.

Eessõna *peale* koos genitiiviga tähendab arvulist vahekorda (*peale* meeste = meeste kõrval on veel teisi); *peale* koos partitiiviga tarvitatuna tähendab ajalist vahekorda: *pärast, järel* (*peale* esimehe kõnet = *pärast* esimehe kõnet).

Nimetava käändega ei tarvitata ees- ja tagasõnu.

Ees- ja tagasõnad kirjutatakse alati lahku neist nimi- sõnadest (ka ase-, omadus- ja arvsõnadest), mille kaasa nad käivad.

88. **Harjutus.** Asendada klambreis olev nominatiiv kas genitiivi või partitiiviga!

Peale rongi (päralejõudmine) läheme linna vaatama. Mõnus oli peale (raske uni) ujuda jahedais voogudes. Kas on peale meie (lahkumine) olnud mõnd tähelepandavat sündmust pioneeride laagris? Peale rongi (lahkumine) lahkusid kõik jaamast. Alles peale trükikunsti (leiutamine) algas kultuuri võidukaik laialdasisse inimehukadesse. Peale (eestlased) ja (lätlased) võistlesid spordiväljakul ka leedulased.

89. Ees- ja tagasõnade tekkimine. Ees- ja tagasõnad on tekkinud iseseisvatest sõnadest. Nii on mõne nimi- sõna teatavad käänded saanud eritähenduse ja neid on hakatud tarvitama suhte väljenduse tähenduses. Paljud ees- ja tagasõnad on olnud varemalt ja on praegugi määrsõnadena tarvitusel.

Näiteks on sõnadest *pea, käsi, külg* ja teistest iseseisvatest sõnadest aja jooksul tekkinud ees- ja tagasõnad *peale, peal, pealt; kätte, käes, käest; külge, küljes, küljest*.

Võrrelda:

Iseseisev tähendus	Ees- ja tagasõna tähendus
Ära tee lapse <i>peale</i> haiget.	Pane raamat laua <i>peale</i> .
Tal on <i>küljes</i> piste.	Õunapuul on õilmed <i>küljes</i> .
Ajasin endale pinnu <i>kätte</i> .	Vii kiri venna <i>kätte</i> .

On tarvis vahet teha, millal sõna on määrsõna ja millal ta on ees- ja tagasõna.

Määrsõna on iseseisva tähendusega ja seletab pöörd sõna

Ees- ja tagasõnad on alati nimisõnade (ka ase-, omadus- ja arvsõnade) kaasas.

Määrsõna

Tema tuli *enne*, mina tulin
pärast.
Meie käisime kogu linna *piki*
ja *põigiti* läbi.

Ees- ja tagasõna

Tema tuli *enne* mind, mina
tulin *pärast* teda.
Meie läksime *piki* tänavat.

90. **Harjutus.** Panna klambrites olevad nimisõnad sellesse käändesse, millega antud ees- või tagasõna tarvitatakse.

Ratsanikud kihutasid (jõgi) äärde. Õpetaja tuleb (tänav) mööda (meie külavolinik) poole. Marjulised jõudsid (mets) juurde ja nägid, kuidas (puud) all kari sõi rammusat rohtu. Kesk (talv) läheb (külmad ilmad) tõttu ahjukütteks palju puid. Villu on (Moskva) pärit ja töötab peale (Isamaasõda) (Tallinn) lähedal tehases treialina. Esimehe (haigus) pärast lükati koosolek (nädal) võrra edasi.

b. Kõrvalsõnad.

91. Kõrvalsõna tähendus ja tarvitamine. Kõrvalsõnad on niisugused abisõnad, mis alati pöördõnade kaasas käivad ja lihtpöördõnadest uusi pöördõnu tuletavad. Näiteks: *ära* võtma, *sisse* laskma, *üles* ajama, *alla* andma, *maha* panema, *ette* panema, *valmis* tegema, *üle* ajama jne.

Kõrvalsõnadeks on kas sõnad, mis on määrsõnadeks olnud, kuid nüüd oma iseseisvuse pöördõna kõrval kaotanud (*ära*, *maha*, *valmis* jne.), või jälle need sõnad, mida ühes nimisõnadega ees- ja tagasõnadena tarvitatakse (*alla*, *sisse*, *ette* jne.).

Kõrvalsõnade eraldamiseks ees- ja tagasõnadest on vaja meeles pidada, et ees- ja tagasõnu kasutatakse alati *nimisõna* (ka ase-, arv- ja omadussõna) teatavate käänetega ja et nad väljendavad suhteid nende sõnade vahel, nagu seda väljendavad

ka käändelõpud (ukse *ette*), aga et kõrvalsõnu kasutatakse alati pöörd sõna de ga (kõigi pöörd sõna muudetega) ja et nad väljendavad pöörd sõna ga koos uue iseseisva pöörd sõna mõistet (nagu seda teeb tuletusliide), näiteks: *ette* võtma, *üles* andma, *kätte* viima jne.

Pöörd sõna koos kõrvalsõnaga märgib võrreldes sama lihtpöörd sõnaga tegevuse lõplikkust ja täielikkust (viis *ära*, tegi *valmis*, kündis *üles*) või märgib mingisuguse tegevuse teostamist ruumis või ajas (laskis *alla*, tõmbas *ette*, pani *maha*).

92. Võrrelda!

Ees- ja tagasõna

Kuul läks *läbi* seinä.

Pane võid leivatükkide *vahete*.

Lauda *eest* veeti sõnnik põllule.

Pioneerid ujusid *üle* jõe.

Lennuk lendas *pealpool* pilvi.

Tulge suveks meie *poole*.

Kõrvalsõna

Lugege see raamat *läbi*.

Sa võid niiviisi *vahete* jääda.

Teatritrupp sõitis Tartust *ära* Leningradi.

Talupojad võtsid mõisad *üle*.

Võtke kartulid õigel ajal *üles*.

Sepp tegi vankri *valmis*.

93. Kõrvalsõna koht lauses. Kõrvalsõnu tarvita-
takse kõikide pöörd sõna isikuliste ja umbisikuliste muudete
järel, aga tegevusnimede ja kesksõnade ees.

Näiteks: 1) võtan *ette*, astus *sisse*, kündke *üles*, mindi *ära*
jne.; kuid 2) *ette* võtta, *sisse* astuma, *üles* küntud, *ära* min-
nes jne.

Kõrvalsõna kirjutatakse lahku pöörd sõna isikulistest ja umb-
isikulistest muudetest ning tegevusnimedest ja kesksõnadest,
kui viimased on lauses öeldiseks. Näiteks: andis *ära*, niidab
maha, teeb *valmis*, aja *üles*; *sisse* laskma, *peale* võtta; on *üle*
ajanud, oli *sisse* võtnud, on *ära* toonud, oli *juurde* pandud jne.

Kõrvalsõna kirjutatakse kokku kesksõnadega, kui nad on lauses täiendiks, ja teonimisõnadega. Näiteks: *äraantud* tükk, *mahaniidetud* hein, *üleajanud* vesi, *sisselastud* kari, *äraaetud* hobune, *pealepandud* karistus; *ülesajamine*, *pealevõtmine*, *ärاندja*, *sisselaskja*, *ettevõte*, *üleskutse* jne.

94. **Harjutus.** Kõrvalsõnadele joon alla tõmmata ja noolega ära märkida, millise pöörd sõnaga ta on seotud!

Meie küla talunikud külvasid kevadel vilja õigel ajal maha, said lõikusega omal ajal valmis ja andsid riigile esimestena meie maakonnas normivilja ära. Nõukogude rahvas ehitab sotsialismi üles ja sammub edasi kommunismi poole.

„Astuge minu poole sisse, Leo,“ ütles õpetaja, „ma saadan teie venna raamatud ära.“ „Millal te need mantlid valmis teete ja tasu sisse nõuate?“

95. **Harjutus.** Kõrvalsõnade *ära*, *üles*, *alla*, *ette*, *välja*, *juurde*, *valmis*, *sisse*, *maha* ja teiste abil tuletada antud lihtpöörd sõnadest uue tähendusega pöörd sõnu.

Andma, saama, võtma, tegema, sööma, minema, laskma, seadma, ehitama, kündma, panema, leidma, jõudma, tooma, sõitma.

Näid is: alla andma, ära andma, ette andma, üles andma jne.

c. Sidesõnad.

96. **Sidesõnade tähendus ja tarvitamine.** Sidesõnad on niisugused sõnad, mida tarvitatakse sõnade ja lausete sidumiseks. Näiteks; *osta raamat ja vihik!* Meie läheme kas *ujuma või* lootsikuga sõitma. Lauad olid pikad, *aga* õhukesed.

Neis lihtlauseis on üksikud sõnad üksteisega seotud sidesõnade abil.

Piksevihm läks üle *ja* päike hakkas jälle paistma. Rattad keerlesid, *aga* auto ei liikunud paigastki. Ei tohi masinat käima panna, *kui* ta ei ole korras. Õpilane ütles, *et* tal on ülesanded lahendada.

Neis liitlauseis on üksikud laused üksteisega sidesõnade abil seotud.

Sidesõnad *ja, ning, aga, kuid, vaid, või* seovad lauseid üksteisega kui võrdseid. Need on rinnastavad sidesõnad.

Sidesõnad *et, kui, sellepärast et* seovad lauseid, milledest üks sõltub teisest. Need on alistavad sidesõnad.

97. Sidesõnade liigitus. Täenduselt on sidesõnad:

- 1) ühendavad: *ja, ning, nii (hästi) — kui ka, ega, ka;*
- 2) eraldavad: *ehk, või, kas — või;*
- 3) vastandlikud: *aga, kuid, vaid, ent, mitte ainult — vaid ka jt.;*
- 4) seletavad: *et, nii et, nimelt jt.;*
- 5) järeldavad: *et, nii siis, järelikult jt.;*
- 6) eeldavad: *et, seks et jt.;*
- 7) põhjendavad: *sest, sellepärast et, seepärast et, sest et, kuna jt.;*
- 8) ajastavad: *kui, siis — kui, enne kui, kuna jt.;*
- 9) tingivad: *kui, siis — kui jt.;*
- 10) möönavad: *ehkki, kuigi, olgugi et, ehk küll jt.;*
- 11) võrdlevad: *kui, nagu, just kui, otseku, mida — seda, kui võrra — see võrra jt.;*
- 12) küsivad: *kas, eks, ega jt.*

d. Kildsõnad.

98. Kildsõna tähendus ja liigitus. Kildsõnad on niisugused abisõnad, mis annavad lausele või tema üksikutele osadele erisuguseid mõttevarjundeid. Näit.: *ei, jah, ju, ka* jne.

Kildsõnad jagunevad oma tähenduselt:

- 1) Küsivad: *kas, kas tõesti, eks?*

Kas oled Kaukaasias käinud? Eks ole tore maal

2) Hүүdavad: *kui!*

Kui suur ja ilus on meie isamaa!

3) Kõvendavad: *ju, ka, isegi, küll, -gi, -ki.*

Sa teadsid *ju* seda. *Isegi* lapsed tulid appi. Noorem vend läks *ka* õppima. Tütartki premeeriti hea töö eest.

4) Piiravad ja kahtlevad: *vaevalt, vist, ainult.*

Ainult parimad abiturientid said medalid. *Vaevalt* ta tuleb.

5) Eitavad: *ei, ära, mitte.*

Ma *ei* tea. *Ära* mine!

Kildsõnade hulka kuulub ka jaatav sõna *jah*, mis kõnes võib üksiku lause tähendusena esineda.

Kas oled Moskvast käinud? *Jah*, olen.

Lõppkildude hulka kuuluvad *-gi, -ki, -p, -s.*

Mul ongi need ülesanded lahendatud. Küllap ta vist tuleb. Ega's teisedki seda paremini oska teha.

e. Hүүdsõnad.

99. Hүүdsõna tähendus. Hүүdsõnad on niisugused sõnad, mis väljendavad mitmesuguseid tundeid. Näiteks: *Ah*, kui ilus on metsas! *Oh*, teie viletsad!

Hүүdsõnad väljendavad:

1) rõõmu: *hõissa!*

2) valu ja tuska: *ai! oi, oi! oh! oeh!*

3) kartust ja ehmatust: *uh! aih! võih!*

4) imestust: *tohoh! ohoo! nonoh! oo! ennäe!*

5) vaimustust: *oo! vaat!*

6) pakkumist: *säh!*

7) tänu: *aitäh!*

- 8) hõikamist: *ae! hei! halloo! õhõõ!*
- 9) põlgust ja tülgestust: *ptüi! päh! vuih!*
- 10) kahjurõõmu ja parastamist: *ahah! paras!*
- 11) ähvardamist: *oot-oot!*
- 12) peletamist: *hurjoh! kõtt! kõss!*
- 13) loomade hõikamist: *nõõ! tpruu! assass! notsu-notsu! tibu-tibu! vitsi-vitsi!*
- 14) kahinat või liikumist ja looduse helide järeleaimamist: *viuh! prauhti! kopsti! mürtsti! põmm! lipsti! kill-köll!*

Hüüdsõnade järel kirjutatakse lauses tavaliselt koma. Näit.:
Ah, sina sunnik!

Kui hüüdsõna erilise hääle kõvendamisega öeldakse, siis kirjutatakse tema järel hüüumärk. Näit.: *Oi! mesilane nõelas mind.*

SISUKORD.

I. Pöördsonad.

Pöördsona tähendus ja osa lauses	3
Pöördsonade liigitus tegevuslaadi järgi	4
Verbi vormistik	5
Pöördkonnad	14
I e. <i>saama-</i> , <i>käima-</i> pöördkond	16
II e. <i>õppima-</i> , <i>kandma-</i> pöördkond	18
III e. <i>hakkama-</i> , <i>vaatlema-</i> pöördkond	21
IV e. <i>lubama-</i> , <i>kõnelema-</i> pöördkond	22
Täiendavaid märkmeid pöördkondade kohta	25
Verbitüüpide tabel	26
Kahekujulised verbid	28
<i>õppima-</i> ja <i>süttima-</i> verbid	29
Vöördsonade pööramine	30
Verbivormide õigekeelsust	30
Olevik	30
Tingiv kõneviis	31
Lihtminevik	31
<i>da</i> -infinitiiv ja <i>nud</i> -partitsiip	32
Umbisikuline tegumood	33
<i>kse</i> -olevik ja umbisikuline tegumoe tingiv kõneviis	36
Tegijanimi	37
<i>nud-</i> ja <i>tud</i> -partitsiip	38
<i>õpivad</i> — <i>õppivad</i> — <i>õppivat</i>	40
<i>da</i> -infinitiiv ja umbisikulise tegumoe eitav olevik	41

II. Määrsõnad.

Määrsõna tähendus ja osa lauses	43
---	----

III. Abisõnad.

Esi- ja tagasõnad	46
Kõrvalsõnad	50
Sidesõnad	52
Kildsõnad	53
Hüüdsõnad	54

2. trükk.

Vastutav toimetaja Ž. Solba.

Ladumisele antud 19. IX 1946. Trükkimisele antud 12. X 1946. Trükiarv 9200. Paber 56×79, ¹/₁₆. Trükipoognaid 3,5. Trükitähti trükipoognas 34560. Arvutuspoognaid 3. MB-06361. Tellimise nr. 1395. Trükikoda „Hans Heide-
mann“, Tartu, Vallikraavi 4.

На эстонском языке.

Проф К. Куре и Б. Сээ т. Грамматика эстонского языка
для IX класса, I часть.

RBL. 2.—

A-16122

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00423553 9

RBL. 2.—

A-16122

PROF. KR. KURE ja B. SÖÖT

EESTI KEELE GRAMMATIKA

KESKKOOLI IX KLASSILE

I JAGU

EESTI KEELE GRAMMATIKA II KESKKOOLI IX KL.

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00423553 9

R_K „PEDAGOOGILINE KIRJANDUS“ ■ TALLINN 1946